

Erratum

Datum: 18 juni 2018

Nationale rekeningen revisie 2015

Ondanks de zorgvuldigheid waarmee deze publicatie is samengesteld, zijn er achteraf enkele onvolkomenheden geconstateerd. Onze excuses hiervoor. De gepubliceerde verdeling van de 'Consumptieve bestedingen van huishoudens incl. izw's t.b.v. huishoudens' bleek onjuist.

De cijfers in tabel 4 pagina 33 zijn aangepast in de kolommen 'Na revisie' en 'Verschil'.

Tevens was de verdeling van de 'Individuele consumptie door de overheid' en de 'Werkelijke individuele consumptie' onjuist. De betreffende statistieken komen eind 2018 beschikbaar. Op pagina 21 heeft dit voor overheidsconsumptie geleid tot het verwijderen van de tweede alinea in de tekst. Daarnaast is een deel van tabel 4 op pagina 33 verwijderd.

In de pdf zijn correcties doorgevoerd.

Nationale rekeningen Revisie 2015

Nationale rekeningen Revisie 2015

Verklaring van tekens

Niets (blanco)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
.	Het cijfer is onbekend, onvoldoende betrouwbaar of geheim
*	Voorlopige cijfers
**	Nader voorlopige cijfers
2017–2018	2017 tot en met 2018
2017/2018	Het gemiddelde over de jaren 2017 tot en met 2018
2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2017 en eindigend in 2018
2015/'16–2017/'18	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2015/'16 tot en met 2017/'18

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Centraal Bureau voor de Statistiek, CCN Creatie
Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

ISBN: 978-90-357-2198-2

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen/Bonaire, 2018.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

Deze publicatie doet verslag van de revisie van de Nederlandse nationale rekeningen. Het ijkjaar voor deze revisie is het verslagjaar 2015. Deze publicatie geeft gebruikers van de nationale rekeningen op hoofdlijnen inzicht in de achtergronden van de revisie 2015 en de effecten daarvan op belangrijke variabelen als het bbp, het externe vermogen, het beschikbaar inkomen van huishoudens, het overheidstekort, de overheidsschuld en het bruto nationaal inkomen (bni).

Een revisie wordt conform het revisiebeleid van het CBS eens in de vijf jaar uitgevoerd. De revisie van nationale rekeningen betekent dat er een nieuwe (niveau)raming van de nationale rekeningen voor verslagjaar 2015 beschikbaar komt. Daarbij worden nieuwe bronnen, methoden en concepten doorgevoerd in de nationale rekeningen zodat het beeld van de Nederlandse economie weer optimaal aansluit bij alle onderliggende statistieken, bronnen en internationale richtlijnen voor het samenstellen van de nationale rekeningen. Onderdeel van de revisie is dat alle macro-economische indicatoren, zoals het bruto binnenlands product (bbp) worden herberekend.

Vanaf het verslagjaar 2015 worden de door De Nederlandsche Bank (DNB) gepubliceerde betalingsbalansgegevens en de buitenlandrekening van de nationale rekeningen in samenhang gemaakt, waardoor beide statistieken vanaf nu volledig consistent zijn.

Er is deze keer geen sprake van een grootschalige invoering van nieuwe internationale richtlijnen zoals bij de vorige revisie. De vorige revisie betrof het verslagjaar 2010 en de uitkomsten hiervan werden in 2014 gepubliceerd.

Het CBS kiest ervoor om de uitkomsten van deze analyse over 2015 vooruitlopend op de reguliere publicatie van de nationale rekeningen in juni naar buiten te brengen en niet te wachten tot ook de meest recente jaren en kwartalen zijn gereviseerd en gepubliceerd. Hiermee biedt het CBS de gebruikers vroegtijdig inzicht in de aankomende wijzigingen.

Op 22 juni 2018 worden de gereviseerde jaarcijfers van de nationale rekeningen tot en met 2017, inclusief de kwartaalcijfers tot en met het eerste kwartaal van 2018, gepubliceerd op StatLine, de CBS-databank op internet. Op dat moment zal ook een groot deel van de gereviseerde tijdreeks 1995-2014 beschikbaar worden gesteld.

**Directeur-Generaal,
Dr. T.B.P.M. Tjin-A-Tsoi**

Den Haag/Heerlen/Bonaire, mei 2018

Inhoud

Voorwoord 3

1. Inleiding 7
2. Achtergrond en aanleiding voor de revisie 8
3. Overzicht van de bijstellingen van de kernindicatoren van de nationale rekeningen 11
4. Bijstellingen in historisch perspectief 12
5. Revisie 2015: herinterpretatie van de richtlijnen 13
6. Revisie 2015: bijstellingen door inzet nieuwe bronnen en methoden 16
7. Tot slot 28

Tabellen 30

Toelichting op de revisie van de nationale rekeningen

1. Inleiding

De nationale rekeningen bieden een samenhangend en consistent overzicht van de Nederlandse economie. Enkele belangrijke macro-economische indicatoren uit de nationale rekeningen zijn het bbp, het overheidstekort, de overheidsschuld, het externe vermogen en het beschikbaar inkomen van huishoudens. Verder voorzien de nationale rekeningen in cijfers over onder meer consumptieve bestedingen, investeringen, in- en uitvoer van goederen en diensten, (veranderingen in) financiële posities en werkgelegenheid.

De statistische informatie die gebruikt wordt voor het samenstellen van de nationale rekeningen is continu aan verandering onderhevig. Veel van deze veranderingen worden uiteraard direct meegenomen in de nationale rekeningen op het moment dat wijzigingen in de economie zich voordoen. Maar dit lukt niet altijd, bijvoorbeeld doordat betrouwbare informatie te laat beschikbaar komt voor de reguliere ramingen, doordat aanvullend onderzoek nodig is, of doordat nieuwe bronnen onvoldoende aansluiten op eerdere beschikbare informatie. Het direct meenemen van deze nieuwe broninformatie in de reguliere ramingen heeft een ongewenst verstorend effect op bijvoorbeeld de economische groeiramingen. De volledige inzet van dergelijke bronnen wordt daarom opgespaard tot de revisie. Met de revisie wordt dan weer volledig aangesloten op de nieuwe data. Revisies kunnen ook gebruikt worden voor het doorvoeren van methodologische wijzigingen. Zo kunnen bestaande methoden en internationale richtlijnen tijdens revisies verder worden aangescherpt. Maar soms kan het ook gaan om het doorvoeren van volledig nieuwe (internationale) richtlijnen.

Vanuit het Europees revisiebeleid worden de lidstaten door de Europese Commissie aanbevolen om hun nationale rekeningen minimaal vijfjaarlijks te reviseren. De voorlaatste revisie is uitgevoerd over het verslagjaar 2010. De laatste revisie waarover verslag wordt gedaan in deze nota is die over het verslagjaar 2015. Nederland sluit daarmee aan bij deze aanbeveling. Hierbij dient wel in acht genomen te worden dat Nederland dit jaar als een van de eerste landen in de Europese Unie een bronnenrevisie doorvoert. Dat heeft te maken met het feit dat in Nederland de nationale rekeningen traditioneel in juni worden gepubliceerd terwijl de Europese leveringsverplichting op eind september ligt. Maar ook zijn in Nederland de zogenaamde definitieve jaarcijfers van de nationale rekeningen bijna een jaar sneller beschikbaar dan in veel andere Europese landen. Dat maakt dat deze landen pas in 2019 of later hun gereviseerde nationale rekeningen zullen publiceren.

De conceptuele basis voor de nationale rekeningen is het onder auspiciën van de Verenigde Naties vastgestelde 'System of National Accounts 2008' (SNA2008). Binnen de Europese Unie (EU) heeft het Europees Systeem van Rekeningen 2010 (ESR2010) in de vorm van een verordening de kracht van wet (EU verordening nr. 549/2013). Het ESR2010 is gebaseerd op het SNA2008, maar is op een aantal plaatsen specifiek en preciezer in de beschrijving van de concepten. Deze strikte richtlijnen dragen er toe bij dat de nationale rekeningen in alle lidstaten van de EU samengesteld worden volgens dezelfde interpretatie van concepten en regels.

De in wetgeving verankerde afspraken over het samenstellen van macro-economische statistieken houden verband met de belangrijke rol die deze vervullen, bijvoorbeeld bij het vaststellen van de bijdragen van lidstaten aan de eigen middelen van de EU en de beoordeling van hun overheidsfinanciën. De herijking van niveaus van macro-economische indicatoren via een revisie kan consequenties hebben voor de afdracht van Nederland aan de Europese Commissie, evenals voor andere Nederlandse bijdragen die aan het niveau van het bbp/bni of andere macro-economische indicatoren zijn gekoppeld.

Bij de revisie 2015 zijn geen nieuwe internationale richtlijnen doorgevoerd, zoals het geval was bij de vorige revisie waarin het nieuwe ESR2010 is geïntroduceerd. Wel heeft op een aantal plekken een gewijzigde interpretatie van gebruikte methoden en concepten aanleiding

gegeven tot aanpassingen in de revisie 2015. Deels zijn die wijzigingen ingegeven door een wereldwijde verdere uitwerking en gezamenlijke interpretatie en verduidelijking van de bestaande internationale richtlijnen. Ook hebben nieuwe eigen inzichten geleid tot aanscherping van gebruikte methoden. Daarnaast is op een aantal terreinen de statistische waarneming verbeterd, onder andere door inzet van administratieve bronnen. Verder is bij deze revisie een volledige aansluiting tussen de betalingsbalans van De Nederlandsche Bank (DNB) en de buitenlandrekening van het CBS gerealiseerd. Dit is het resultaat van de verder geïntensiveerde samenwerking van het CBS met DNB. Eerder al waren met de actualisatie van de handboeken voor de nationale rekeningen (SNA2008) en de betalingsbalans, het 'Balance of Payments Manual 6' (BPM6), conceptuele verschillen tussen beide macro-economische statistieken opgelost. Met deze revisie wordt ook een volledige cijfermatige aansluiting gerealiseerd.

De nationale rekeningen beogen een accuraat en actueel beeld te schetsen van de ontwikkeling van de economie. Dit vereist dat de gegevens volgtijdelijk vergelijkbaar zijn. Het doorvoeren van nieuwe richtlijnen of wijzigingen in de onderliggende statistieken voor enkel het verslagjaar 2015 verstoort de volgtijdelijke vergelijkbaarheid. Daarom wordt bij een revisie de volgtijdelijke vergelijkbaarheid van de nationale rekeningen hersteld door de tijdreeks vanaf het jaar 1995, inclusief de onderliggende kwartalen¹, aan te passen op het nieuwe niveau van het verslagjaar 2015.

Deze publicatie is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt ingegaan op de achtergrond en aanleiding voor de revisie. In hoofdstuk 3 wordt een cijfermatig overzicht gegeven van de bijstellingen van de kernindicatoren van de nationale rekeningen. In hoofdstuk 4 worden de bijstellingen door de revisie 2015 in historisch perspectief geplaatst. In hoofdstuk 5 (herinterpretatie concepten) en hoofdstuk 6 (nieuwe bronnen en methoden) worden de achtergronden voor grote bijstellingen toegelicht. Hoofdstuk 7 vermeldt de publicatieagenda voor 2018 en de revisiestrategie voor de toekomst.

2. Achtergrond en aanleiding voor de revisie

De nadruk bij de revisie 2015 lag op het verwerken van de laatste inzichten uit de diverse statistieken en informatiebronnen in de nationale rekeningen. Verder is een aantal methodewijzigingen doorgevoerd. Het bronmateriaal waarop de nationale rekeningen worden gebaseerd, verandert in de loop der jaren doordat statistieken of registraties worden stopgezet, deze inhoudelijk veranderen of doordat er nieuw bronmateriaal beschikbaar komt. Als nieuwe gegevens worden geïntroduceerd, kan dat leiden tot een andere omvang van (macro-) economische variabelen dan het eerder gemeten niveau. In zo'n geval wordt het niveau (omvang) uit de nieuwe bron niet direct overgenomen in de nationale rekeningen zodat dit niet leidt tot een vertekening van de groeicijfers. Wel wordt vanaf dat moment de groei (ontwikkeling) uit de nieuwe bron overgenomen. De aanpassing aan het nieuw gemeten niveau vindt plaats bij een revisie. Sinds 2010, het ijkjaar van de vorige revisie, zijn er ook nieuwe statistische inzichten opgedaan. Deze inzichten en daaruit volgende veranderingen in gebruikte ramingsmethoden worden verwerkt in de nieuwe ramingen.

Veel van de revisiebijstellingen worden vanuit vijf overkoepelende thema's verklaard.

¹ Voor sectorrekeningen vanaf het eerste kwartaal van 1999.

Bni-verificatie door de Europese Commissie (Eurostat) en EDP dialogue visit

Een informatiebezoek aan het CBS in december 2016 maakte deel uit van de verificatie door de Europese Commissie (Eurostat) van de juiste toepassing van het Europees Systeem van Rekeningen (ESR 2010) bij de bepaling van bni-cijfers zoals gebruikt voor de afdracht aan de EU. Door Eurostat zijn veertien actiepunten geïdentificeerd voor mogelijke verbetering van de Nederlandse methodologie en berekeningen:

- Niveauschattingen die ten grondslag liggen aan eventuele extrapolaties mogen niet ouder zijn dan vijf jaar;
- Handelsmarges dienen gecorrigeerd te zijn voor prijswinsten (holding gains and losses);
- Waardering van de productie van sommige financiële diensten gebeurt nu nog op basis van de som van de kosten, deze ramingen dienen bij voorkeur te worden vervangen door output-gerichte methoden;
- Bankdiensten (IDGFI: zie paragraaf 6.1) dienen te zijn gebaseerd op een sector toegesneden referentierente;
- Verzekeringsdiensten op basis van de som van kosten dienen bij voorkeur te worden vervangen door output gerichte methoden;
- Onderscheid is gewenst tussen huur van woningen en huur van aanwezige inventaris;
- De toegerekende huur van het eigenwoningbezit dient te worden berekend volgens een voldoende gestratificeerde methode, conform de in Europa meest gangbare rekenmethodiek;
- De (toegerekende) huur van vakantiewoningen dient te worden gecontroleerd op dubbeltellingen en eventuele omissies;
- De bepaling van belastingen en subsidies op productie dient te worden afgezet tegen kasontvangsten van de overheid;
- Ontmantelingskosten van boorplatforms en kerncentrales dienen bij de investeringen te worden meegeteld;
- Mutaties in strategische (aardolie)reserves dienen bij de verandering in voorraden te worden meegeteld;
- Voorraadmutaties dienen gecorrigeerd te zijn voor prijswinsten;
- De bepaling van transitohandel dient (bij voorkeur) gebaseerd te zijn op de internationale handel in dienstenstatistiek;
- Het verschil in toegerekende en ontvangen btw dient te worden opgelost.

Al deze punten zijn door het CBS onderzocht en de resultaten hiervan zijn verwerkt in deze nieuwe revisieraming.

Ook het EDP dialogue visit van de Europese commissie in januari en februari 2018 (in het kader van de overheidscijfers) heeft geresulteerd in een lijst van actiepunten, waarvan er in overleg met de Europese Commissie enkele reeds zijn verwerkt in deze revisieraming. Het betreft hier de volgende punten:

- Classificatie van Energie Beheer Nederland (EBN) binnen de sector overheid;
- De kosten van investeringen uit hoofde van publiek-private samenwerkingsverbanden, zoals wegen en gebouwen, en de daaraan gerelateerde toename van de schuld dienen vanaf aanvang van het project tot einde van de bouwfase te worden geboekt. Voorheen was de praktijk dat de kosten (en de toename van de schuld) pas werden geboekt aan het einde van de bouwfase;
- Gewijzigde registratiewijze van exportkredietverzekeringen van het Rijk. Schade-uitkeringen worden pas als kapitaaloverdracht met negatief effect op saldo geboekt wanneer het Rijk de vorderingen kwijtscheldt of oninbaar acht.
- Enkele garantieregelingen van het Rijk die werden behandeld als standaardgaranties worden nu eenmalige garantieregelingen.

Sector(her)classificaties

In de nationale rekeningen zijn twee classificaties in gebruik om bedrijven te typeren, één naar type van economische activiteit, de zogenaamde Standaard Bedrijfsindeling (SBI) en één naar sectorcode. Beide worden in het algemene bedrijvenregister (ABR) van het CBS bijgehouden. Ten aanzien van de sectorcodering in het ABR is in de afgelopen jaren door het CBS extra

geïnvesteed, dit mede op basis van de geldende Europese wetgeving op het gebied van statistische bedrijvenregisters. Dit heeft geleid tot wijzigingen in de aan bedrijven toegekende sectorcodering. Dit heeft zijn weerslag op de nationale rekeningen na revisie.

Het onderzoek naar statistische eenheden heeft er ook toe geleid dat zo'n 250 bedrijven die voorheen werden beschouwd als bijzondere financiële instellingen (BFI's), na gezamenlijk onderzoek en afstemming met De Nederlandsche Bank, zijn verschoven naar de sector niet-financiële vennootschappen. Dit betreft mede een herinterpretatie van de Europese richtlijnen (ESR2010). De adviezen van een internationale statistische taskforce 'Holdings en headoffices' hebben geleid tot aanscherpingen van het SNA en het ESR op dit vlak. Sommige (delen van) internationale ondernemingen met aanzienlijke (internationale) financieringsposities combineren dit zogenaamde doorsluiskarakter met enige mate van niet-financiële productieactiviteiten in Nederland. Conform de door de taskforce aangescherpte internationale richtlijnen behoren deze bedrijven te worden getypeerd als niet-financiële vennootschappen en niet als financiële instellingen, zoals tot nu toe het geval was in de Nederlandse nationale rekeningen. Deze aanpassing heeft o.a. consequenties voor de macro-indicator 'private schuld', die hierdoor aanzienlijk toeneemt. Deze verschuiving heeft tevens tot gevolg dat de bepaling van de productie van de desbetreffende eenheden conform de geldende internationale richtlijnen is aangepast, van een som-van-kostenbenadering naar een marktbenadering. Omdat de nevenactiviteiten nu expliciet worden meegeteld in de nationale rekeningen heeft dit een opwaarts effect op het bbp.

Daarnaast hebben ook diverse andere herclassificaties van (onderdelen van) bedrijven en instellingen plaatsgevonden in deze revisie, met name op het terrein van de sector Overheid.

Samenwerking DNB-CBS

Met ingang van de revisie over het verslagjaar 2015 worden de buitenlandrekening van het CBS en de betalingsbalans van DNB in een gezamenlijk statistisch proces opgesteld en volledig op elkaar aangesloten. Hiermee zijn er niet langer verschillen in de kerncijfers over het lopende rekeningssaldo en het extern vermogen van Nederland. Ook wordt met het bereiken van volledige consistentie invulling gegeven aan aanbevelingen van Europese instanties, zoals Eurostat en ECB. Het onderzoek naar verschillen tussen betalingsbalans en sectorrekeningen heeft onze gezamenlijke kennis verdiept over de oorzaken hiervan. Het gezamenlijk proces van bronnenonderzoek en integratiekeuzes heeft niet alleen de aansluiting tussen sectorrekeningen en betalingsbalans verbeterd, maar ook beide macrostatistieken zelf. De impact hiervan is zeker op het financiële deel van de betalingsbalans en de nationale rekeningen substantieel. Zo is in de nationale rekeningen het extern vermogen aanzienlijk neerwaarts bijgesteld.

De effecten van globalisering

De voortschrijdende globalisering is een uitdagend fenomeen in relatie tot de nationale rekeningen. De internationale verwevenheid van productieactiviteiten in zogenaamde wereldwijde productieketens maakt het lastig deze activiteiten toe te rekenen aan de economieën van individuele landen. In het ESR2010 zijn belangrijke wijzigingen doorgevoerd die bijdragen aan een consistente toewijzing van goederen- en dienstentransacties aan landen. Te denken valt aan scherpere richtlijnen ten aanzien van veredeling en transitohandel. Bij de 2010-revisie zijn deze richtlijnen in de nationale rekeningen doorgevoerd. Sindsdien is het inzicht in de manier waarop multinationale ondernemingen hun productieactiviteiten georganiseerd hebben en de invloed daarvan op het maken van (economische) statistieken sterk toegenomen. Voor een aantal ondernemingen heeft dit tot wijzigingen geleid in de wijze waarop informatie over hun economische bedrijvigheid in Nederland bij de 2015-revisie in de nationale rekeningen zijn verwerkt.

In bestek van de 2015-revisie is specifiek de registratie van zogenaamde royalty- en licentiebedrijven gewijzigd. Deze bedrijven zijn verschoven van de financiële instellingen naar de niet-financiële vennootschappen. Tevens is de waardering van de productie van deze bedrijven aangepast. De som-van-kostenbenadering is vervangen door een waardering op basis

van markttransacties. In het geval van Nederland kenmerken deze bedrijven zich in het algemeen door een aanzienlijke doorstroom van royaltydiensten. Uitsluitend het verschil tussen instroom (invoer) en uitstroom (uitvoer) wordt als productie van royalty- en licentiebedrijven meegeteld. Met andere woorden, er is gekozen voor een netto in plaats van een bruto registratie van de productie. Voor het bbp maakt dit geen verschil. Er is voor een netto registratie gekozen omdat een bruto-registratie de in- en uitvoer onnodig zou vertekenen.

In 2015 heeft een in Nederland ingezeten onderdeel van een grote internationale onderneming voor 22 miljard euro aan intellectuele eigendommen aangekocht uit het buitenland. Nader onderzoek in het kader van de 2015-revisie wijst uit dat het daarbij vooral gaat om R&D aankopen en niet om aankopen van niet-geproduceerde activa (merknamen) zoals op basis van eerdere informatie was vastgesteld. Dit betekent dat, conform de geldende internationale richtlijnen voor het samenstellen van nationale rekeningen, de investeringen en de invoer van diensten in 2015 na de revisie fors naar boven zijn bijgesteld. De betreffende transactie leidt in 2015 tot een incidentele opwaartse schok in beide grootheden. Deze zal in 2016 leiden tot een ogenschijnlijk minder positief 'vertekend' beeld van de groei van de investeringen.

Nieuwe (administratieve) bronnen

Nederland kent een uitgebreid stelsel van basisregistraties. Met de vorige revisie is een deel van de daarop gebaseerde statistieken van het CBS al ingezet in nationale rekeningen. Bij de 2015-revisie is het gebruik van registraties verder uitgebreid. Zo is in het kader van het meten van verschillende economische aspecten van wonen en huizenbezit voor het eerst gebruik gemaakt van de Basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG) en heeft het gebruik van inkomstenbelastingdata van de Belastingdienst geleid tot een hogere raming van de hypotheekschuld van huishoudens in Nederland. Ook is op veel grotere schaal dan bij de 2010-revisie gebruikgemaakt van btw-informatie van de Belastingdienst voor de ophoging van de productiestatistieken. Daarnaast zijn ook diverse nieuwe, dan wel aangepaste, CBS-bronnen ingezet, zoals de vernieuwde statistiek Internationale Handel in Diensten, de uitkomsten van de confrontatie van de Directe Rapportage (DRA)-bron (DNB) met de Statistiek Financiën van Ondernemingen, winstaangiften van zelfstandigen en financiële gegevens van landbouwbedrijven.

3. Overzicht van de bijstellingen van de kernindicatoren van de nationale rekeningen

De revisie 2015 van de nationale rekeningen heeft de volgende consequenties voor de belangrijkste macro-economische kerncijfers². Het bruto binnenlands product (bbp) voor 2015 is opwaarts bijgesteld met 6,6 miljard euro tot een totaal van 690 miljard euro, een verhoging met 1,0 procent. Het saldo primaire inkomens van en naar het buitenland is met 4,4 miljard naar boven bijgesteld. Dit is een resultante van aanzienlijke bijstellingen in de bruto winststromen die het gevolg zijn van de volledige aansluiting tussen de nationale rekeningen en de betalingsbalans. Het bruto nationaal inkomen (bni = bbp + saldo primaire inkomens) is als gevolg hiervan opwaarts bijgesteld met 10,9 miljard euro, een verhoging van 1,6 procent. Het vorderingensaldo van de overheid (EMU-definitie) komt na revisie uit op -14 miljard (-2,0 procent van het bbp). De EMU-schuld van de overheid is met 5,7 miljard euro opwaarts bijgesteld en bedraagt daarmee nu 447 miljard euro. Door de opwaartse bijstelling van het bbp komt de EMU-schuld, uitgedrukt als percentage van het bbp, nu uit op 64,8 procent. Voor revisie was de EMU-schuld 64,6 procent van het bbp. Het arbeidsvolume van werkzame

² Tenzij anders vermeld zijn alle bedragen in euro's.

personen is met 22 duizend arbeidsjaren verlaagd naar 7015 duizend arbeidsjaren en die van zelfstandigen is verlaagd met 15 duizend naar 1195 duizend arbeidsjaren. De beloning van werknemers is met 207 miljoen euro omhoog bijgesteld. Het extern vermogen is naar beneden bijgesteld met 174 miljard euro naar 346 miljard euro. Ook dit is het gevolg van de aansluiting tussen de nationale rekeningen en de betalingsbalans, inclusief de internationale investeringspositie. In hoofdstuk 5 en 6 worden de meest opmerkelijke bijstellingen nader toegelicht. Onderstaande tabel geeft een overzicht van de bijstellingen van enkele kernindicatoren.

Bijstellingen kernindicatoren nationale rekeningen, 2015

		Voor revisie	Na revisie	Verschil
Totaal binnenlandse sectoren				
Bruto binnenlands product marktprijzen	mln euro	683 457	690 008	6 551
Verbruik van vaste activa	mln euro	111 755	115 742	3 987
Exploitatieoverschot en gemengd inkomen	mln euro	283 122	288 951	5 829
Nationaal inkomen (bruto)	mln euro	679 610	690 537	10 927
Beschikbaar nationaal inkomen (bruto)	mln euro	668 788	681 540	12 752
Nationale besparingen (bruto)	mln euro	193 210	198 543	5 333
Investerings (bruto)	mln euro	136 175	155 079	18 904
Nationaal vorderingensaldo	mln euro	22 542	40 083	17 541
Saldo kredieten aan private sector	% bbp	- 0,8	0,9	1,7
Krediet aan private sector, ultimo stand	% bbp	225,1	264	39,1
Extern vermogen	mln euro	519 623	345 742	- 173 881
Beloning werknemers	mln euro	330 060	330 267	207
Arbeidsvolume werkzame personen				
	1000 arbeidsjaren	7 037	7 015	- 22
Overheid (geconsolideerd)				
Overheidsschuld (EMU)	% bbp	64,6	64,8	0,2
Overheidssaldo (EMU)	% bbp	- 2,1	- 2,0	0,1
EMU-saldo / Vorderingsaldo	mln euro	- 14 019	- 13 970	49
EMU-schuld	mln euro	441 401	447 094	5 693
Huishoudens incl. izw's t.b.v. huishoudens				
Beschikbaar inkomen (bruto)	mln euro	327 139	346 509	19 370
Buitenland				
Aandeel uitvoeroverschot in bbp	% bbp	10,6	7,5	- 3,1
Uitvoeroverschot	mln euro	72 135	51 759	- 20 376
Saldo primaire inkomens buitenland	mln euro	- 3 847	529	4 376
Saldo inkomensoverdrachten buitenland	mln euro	- 10 822	- 8 997	1 825
Saldo kapitaaloverdrachten buitenland	mln euro	- 893	- 297	596
Saldo lopende rekening	mln euro	57 035	43 464	- 13 571

4. Bijstellingen in historisch perspectief

Onderstaande tabel geeft de effecten van voorgaande revisies van de Nederlandse nationale rekeningen op het bbp en het bni. De bijstellingen bij de revisie van 1977 waren geheel het gevolg van de inzet van nieuwe en herziene statistieken. Ook de revisie van 1987 kan nagenoeg geheel aan ijking op de brongegevens worden toegeschreven. De aanleiding voor de revisie van 1995 was de implementatie van het ESR1995 (nieuwe voorschriften). Dit betekende een aanzienlijke verandering voor de Nederlandse nationale rekeningen.

Bijstellingen van het bbp en het bni bij verschillende revisies³

	1977	1987	1995	2001	2010	2015
	mln euro					
Bruto binnenlands product						
Voor revisie	118 623	195 203	290 263	429 345	586 789	683 457
Na revisie	124 758	199 926	302 234	447 731	631 512	690 008
Bijstelling	6 135	4 724	11 970	18 386	44 723	6 551
	%					
Bijstelling	5,2	2,4	4,1	4,3	7,6	1,0
Bruto nationaal inkomen						
Voor revisie	118 809	194 871	290 675	426 273	577 787	679 610
Na revisie	124 944	199 405	305 866	451 110	635 504	690 537
Bijstelling	6 135	4 534	15 191	24 837	57 717	10 927
	%					
Bijstelling	5,2	2,3	5,2	5,8	10,0	1,6

Bij de revisie van 2001 is een beperkt aantal conceptuele wijzigingen doorgevoerd. De belangrijkste daarvan waren het opnemen van de Bijzondere Financiële Instellingen (BFI's) in de nationale rekeningen en de toerekening van indirect gemeten diensten voor financiële intermediaat (IGDFI) aan gebruikers. Bij de revisie van 2010 zijn de ESR2010-richtlijnen geïmplementeerd. Daarnaast was de bron situatie ten opzichte van 2001 ingrijpend gewijzigd door het toegenomen gebruik van administratieve data in de economische statistieken van het CBS. Dit heeft zijn weerslag gehad op de 2010-revisie. De details van deze revisie zijn terug te vinden in publicatie Revisie NR 2010.

5. Revisie 2015: herinterpretatie van de richtlijnen

In dit hoofdstuk wordt ingezoomd op wijzigingen in de registratie van transacties die bij deze revisie zijn doorgevoerd. Een groot deel van deze wijzigingen houdt verband met het onderzoek naar, en verwerken van, de actiepunten uit het bni-verificatiebezoek, dan wel de EDP dialogue visit (zie ook hoofdstuk 2).

Eliminatie van het btw-verschil

De btw-bepaling in de aanbod- en gebruiktabel werd tot dusverre gebaseerd op de 'theoretisch' berekende btw, dat wil zeggen, de btw zoals berekend op alle belaste transacties, ongeacht de daadwerkelijke btw-afdracht. Deze theoretische btw is in het algemeen hoger dan de btw-ontvangsten van de Belastingdienst. Dit komt onder andere doordat de theoretische btw ook werd berekend over activiteiten in het informele circuit waarbij met wederzijdse instemming geen btw werd betaald. Het verschil tussen de theoretische btw en de geïnde btw werd in de nationale rekeningen apart zichtbaar gemaakt onder de noemer 'Verschil toegerekende en afgedragen btw'. De theoretische btw-bepaling kan leiden tot een overschatting van het niveau van het bbp. Ook is er in internationaal verband discussie geweest over het wel of niet opnemen van de theoretische btw in de nationale rekeningen.

³Bni is gelijk aan bbp plus het saldo van primaire inkomens van en naar het buitenland. De primaire inkomens omvatten belastingen op productie en invoer, subsidies, beloning van werknemers en inkomen uit vermogen, zoals rente en dividend.

Mede op basis hiervan heeft de Europese Commissie Nederland gevraagd dit btw-verschil niet langer op te nemen in de nationale rekeningen. Bij deze revisie is het verschil tussen de theoretische btw en de btw op transactiebasis niet langer zichtbaar.

De btw-registratie in de nationale rekeningen is als volgt aangepast. Aan goederen- en dienstentransacties in de informele sfeer waarvoor met wederzijdse instemming geen btw wordt gerekend, wordt in de nationale rekeningen niet langer btw toegerekend. Dit betekent dat de consumptie door huishoudens, investeringen, intermediair verbruik en, per saldo, het bbp worden verlaagd. Toeristen van buiten de EU kunnen op bepaalde aankopen bij het verlaten van Nederland btw terugvragen. Ook hiervoor wordt vanaf deze revisie een correctie gemaakt. Hierdoor worden de uitvoer van diensten, de btw en het bbp lager. In geval een ondernemer wel btw in rekening brengt, maar deze niet afdraagt (kleine-ondernemersregeling, geen wederzijdse instemming, fraude, faillissementen) is er sprake van een verschuiving tussen btw en toegevoegde waarde, zonder dat het bbp verandert. De totale impact op het bbp van de nieuwe registratiewijze bedraagt -0,6 miljard euro voor het verslagjaar 2015.

Productgebonden versus niet-productgebonden subsidies

Bij de registratie van subsidies wordt onderscheid gemaakt tussen productgebonden subsidies die gerelateerd zijn aan de hoeveelheid of waarde van verkochte goederen en diensten, en niet-productgebonden subsidies die veelal gekoppeld zijn aan het gebruik van productiemiddelen. Wegens nieuwe inzichten in de wijze (de grondslag) van subsidiëring door het Rijk en lokale overheden zijn bij deze revisie de meeste productgebonden subsidies verschoven naar niet-productgebonden subsidies en sociale uitkeringen in natura. Hierbij springt de verschuiving van de subsidies op openbaar vervoer het meest in het oog. Deze wijziging leidt tot een lagere omvang van productie en toegevoegde waarde (tegen basisprijzen) in de desbetreffende bedrijfstakken. Het effect op het bbp (tegen marktprijzen) is nihil.

Registratie EU-subsidies

Nederland ontvangt jaarlijks bijdragen van de EU in het kader van onder andere de landbouw-, onderzoek en ontwikkeling (R&D)- en structuurfondsen. De betalingsstromen vanuit de EU zijn opnieuw tegen het licht gehouden en geclassificeerd. Dit heeft ertoe geleid dat naast de reeds opgenomen landbouwsubsidies met ingang van deze revisie ook ontvangsten van bedrijven in het kader van R&D, structuurfondsen en de overige bijdragen als niet-productgebonden subsidies aan bedrijven en instellingen worden opgenomen. Daar de bijdragen in het kader van R&D, structuurfondsen en overige bijdragen aan bedrijven tot dusverre ten onrechte als verkopen aan de EU (export) waren geregistreerd, leidt deze aanpassing tot een neerwaartse bijstelling van productie, toegevoegde waarde en bbp met ruim 0,7 miljard euro. Voor het bni heeft dit door de hogere subsidieontvangsten uit het buitenland geen effect.

Registratie van aardgasvoorraden

In de nationale rekeningen werd tot dusverre de productie van de aardgaswinning gelijkgesteld aan de verkopen van aardgas in het betreffende jaar of kwartaal. Deze registratie doet echter geen recht aan de daadwerkelijke situatie, waar de onttrekking van aardgas aan de velden een min of meer continu proces is en waarbij sprake is van voorraadvorming in ondergrondse opslag. Daarom zijn bij deze revisie de gegevens over aardgaswinning aangepast. Dat wil zeggen dat de productie over het jaar gelijkmatig is, maar dat verkoop en voorraadontwikkeling variëren met het jaargetijde. Bij verkopen die boven de gelijkmatige productie uitgaan, is er sprake van een voorraadonttrekking. Als de verkopen onder het niveau van de productie liggen, is er sprake van voorraadvorming. Deze wijziging heeft vooral gevolgen voor de kwartaalramingen waar een ander kwartaalpatroon van productie en daarmee van de toegevoegde waarde gaat ontstaan. Voor het revisiejaar 2015 bedraagt de totale impact op het bbp van de nieuwe registratiewijze ongeveer +0,4 miljard euro. Dit wordt gecompenseerd in andere jaren aangezien de nieuwe registratie een verschuiving over jaargrenzen betreft.

Publiek-private samenwerking

De registratie van investeringen in publiek-private samenwerkingsverbanden (PPS) is bij deze revisie aangepast in reactie op aangescherpte richtlijnen van Eurostat. Gebleken is dat risico's en winsten zoals omschreven in de Nederlandse standaard DBFMO-contracten (Design, Build, Finance, Maintain, Operate) vooral aan de zijde van de overheid liggen. Dat heeft tot gevolg dat de waarde van de kapitaalgoederen (wegen, spoorwegen en gebouwen) die in een PPS-project gerealiseerd gaan worden, op de balans van de overheid geboekt worden op het moment van de bouw of aanleg. Daar staat een (fictieve) lening van de overheid bij de particuliere partij tegenover. Door de gewijzigde boeking neemt de overheidsschuld toe. Voor 2015 bedraagt de toename ruim 3,5 miljard euro (0,5 procent van het bbp).

Veiling van frequenties

De opbrengsten voor de overheid van de veilingen van frequenties voor radio, gsm, etc. werden tot dusverre geregistreerd als de verkoop van niet-geproduceerde, niet-financiële activa door de overheid. De ontvangsten werden daardoor volledig in het jaar geboekt waarin de frequenties voor het eerst gebruikt kunnen worden. Heroverweging door Eurostat van de bestaande richtlijnen voor het vaststellen van overheidstekort en -schuld heeft geleid tot een wijziging van de registratie van deze opbrengsten. Met ingang van deze revisie worden de opbrengsten geboekt als lopende inkomsten uit natuurlijke hulpbronnen, vergelijkbaar met bijvoorbeeld pacht. De ontvangsten moeten daarom vanaf nu verdeeld worden over de looptijd van de vergunning. Als gevolg van de wijziging van de registratie veranderen de inkomsten van de overheid en daarmee het overheidstekort en de -schuld. In jaren waarin de volledige opbrengst van veilingen is geboekt zullen de inkomsten lager zijn en zal het overheidstekort toenemen. In de jaren waarin voorheen geen inkomsten waren geboekt zullen, vanwege de spreiding in de tijd, de inkomsten hoger zijn en zal het overheidstekort afnemen. Gecumuleerd over een langere periode is er geen effect op de overheidsschuld. Voor 2015 is sprake van een vermindering van het overheidstekort als gevolg van deze registratiewijziging van ruim 0,4 miljard euro.

Populatie

Bij deze revisie is extra aandacht besteed aan de aansluiting tussen de bedrijfstakgeoriënteerde aanbod- en gebruiktabellen en arbeidsrekeningen, en het sectorgeoriënteerde rekeningstelsel. Daartoe is nader onderzoek gedaan naar de sectorclassificatie van statistische eenheden in het algemeen bedrijfsregister (ABR) van het CBS. Dit heeft er onder andere toe geleid dat eenheden vanuit de sectoren niet-financiële vennootschappen en financiële instellingen naar de sector overheid zijn verschoven en vice versa. De verschuiving heeft gevolgen voor productie en toegevoegde waarde omdat de wijze waarop de productie wordt bepaald voor overheids- en marktproducenten onderling verschilt.

Een tweede wijziging die reeds besproken is in hoofdstuk 2 betreft de verschuiving van zo'n 250 bedrijven die voorheen werden geclassificeerd als financiële instellingen. Deze zijn in overleg met DNB verschoven naar de sector niet-financiële vennootschappen. Deze wijziging is het gevolg van een scherpere interpretatie van de Europese richtlijnen (ESA2010).

Toerekening impliciete kosten beleggingsfondsen

Na internationaal overleg is gebleken dat inkomsten uit buitenlandse beleggingsfondsen ten onrechte werden geregistreerd na aftrek van de kosten die de buitenlandse beleggingsfondsen maken maar niet expliciet aan beleggers doorrekenen. Bij deze revisie zijn de kosten van buitenlandse beleggingsfondsen nu doorberekend aan de uiteindelijke Nederlandse beleggers. Dit heeft geleid tot een verhoging van de invoer. Voor buitenlandse beleggers in Nederlandse fondsen is de uitvoer verhoogd. Aan alle beleggers wordt vervolgens navenant een hoger inkomen uit vermogen toegerekend dat zij uit de beleggingsfondsen ontvangen. Deze brutoering van de kosten van beleggingsfondsen heeft geen invloed op het bbp maar wel op het bni voor zover huishoudens of de overheid direct of indirect (via beleggingsfondsen, verzekeraars of pensioenfondsen) de uiteindelijke belegger zijn.

6. Revisie 2015: bijstellingen door inzet nieuwe bronnen en methoden

Een deel van de bijstellingen van de nationale rekeningen bij de revisie 2015 is het gevolg van nieuwe en aangepaste bronnen en nieuwe rekenmethoden. In dit hoofdstuk worden allereerst de betreffende bijstellingen op het niveau van bedrijfstakken besproken. Daarna komen achtereenvolgens de doorgevoerde veranderingen bij de finale bestedingen en de sectorrekeningen aan bod. Tot slot worden de wijzigingen in de arbeidsrekeningen (o.a. de beloning van werknemers en het arbeidsvolume van werkzame personen) besproken.

6.1 Toegevoegde waarde naar bedrijfstakken, -klassen

Bij de revisie is de toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen) van alle bedrijfstakken tezamen met 5,8 miljard omhoog bijgesteld. Deze verklaren tezamen een belangrijk deel van de bijstelling van het bbp (+6,6 miljard). De overige bijstellingen van het bbp hangen samen met de eerdergenoemde wijzigingen in de productgebonden subsidies (-2,3 miljard) en het elimineren van het btw-verschil (-1,6 miljard)

De belangrijkste opwaartse bijstellingen in de toegevoegde waarde kwamen voor rekening van het bankwezen (+4,9 miljard), management- en technisch advies (+3 miljard) en exploitatie van en handel in onroerend goed (+3,6 miljard). Belangrijke neerwaartse bijstellingen kwamen onder meer voor bij groothandel en handelsbemiddeling (-2,1 miljard), uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling (-1,7 miljard), vervoer over land (-1,5 miljard) en cultuur, sport en recreatie (-1,3 miljard). Deze wijzigingen in de toegevoegde waarde worden hieronder nader toegelicht.

De bijstelling in de toegevoegde waarde van alle bedrijfstakken tezamen is het saldo van de totale bijstellingen in de productie (+41,2 miljard) en het intermediair verbruik (+35,3 miljard). Voor de hieronder beschreven bedrijfstakken met een grote bijstelling van de toegevoegde waarde geldt doorgaans dat op basis van nieuwe inzichten de productie en het verbruik niet evenredig zijn bijgesteld ten opzichte van de situatie voor revisie. Daarnaast zijn er bedrijfstakken waarvoor zowel productie als verbruik zijn bijgesteld zonder noemenswaardig effect op de toegevoegde waarde. Deels hangt deze 'brutering' samen met het beter in kaart brengen van de bedrijvigheid van multinationale ondernemingen en de voortgaande fragmentatie van productieschakels. Dit fenomeen, ook tot uiting komend in groeiende in- en uitvoerstromen, is onder andere door de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) beter in kaart gebracht in het onderzoek "Trade in Value Added"⁴. Van deze nieuwe inzichten is in deze revisie gebruik gemaakt. De in hoofdstuk 2 van deze publicatie genoemde effecten van globalisering komen dus ook in de raming van de bedrijfstakken tot uiting.

Landbouw

De toegevoegde waarde van de landbouw is opwaarts bijgesteld met 0,8 miljard. Voorheen werd voor de raming van de bedrijfstak landbouw voornamelijk gebruikgemaakt van statistieken die gebaseerd zijn op de populatie vanuit de landbouwtelling. Bij de revisie zijn de gegevens uit de landbouwtelling voor het eerst gecombineerd met financiële gegevens over bedrijven in de landbouw uit de statistiek Financiën van Ondernemingen, waarvan de populatie gebaseerd is op het algemeen bedrijvenregister (ABR) van het CBS. Door vergelijking van deze twee bronnen bleek dat in de landbouwtelling bedrijven ontbraken, namelijk bedrijven waarvan een holding of beheersmaatschappij geregistreerd staat als eigenaar. Het in de raming opnemen van deze eenheden leidde tot een opwaartse bijstelling van de toegevoegde waarde en tevens tot een betere aansluiting op de arbeidsrekeningen, die eveneens op het ABR

⁴ <http://www.oecd.org/sti/ind/measuring-trade-in-value-added.htm>

gebaseerd zijn. Daarnaast is de opwaartse bijstelling deels het gevolg van herijking van de nationale rekeningen op de productiestatistiek van de agrarische dienstverlening.

Energie

De toegevoegde waarde van de energiebedrijven is met 1 miljard opwaarts bijgesteld. Dit is onder meer het gevolg van het feit dat elektriciteitsopwekking door huishoudens, die vanaf de 2010-revisie wordt meegeteld, in de afgelopen jaren sneller is toegenomen dan voorheen becijferd. Daarnaast vond een bijstelling plaats op grond van nieuwe inzichten in de brongegevens. Het ging hierbij voornamelijk om nieuwe informatie over het onderscheid tussen opbrengsten uit de fysieke productie van energie en opbrengsten uit het zogenaamde “hedging”, waarbij bedrijven zich indekken tegen marktrisico's als veranderen de grondstofprijzen of slechte weersomstandigheden. Verder is gebruik gemaakt van de meest actuele niveaus uit de bronnen. Dit veroorzaakt een bijstelling, omdat er voor revisie voor gekozen is om op sommige plekken af te wijken van de niveaus uit de bronnen omwille van de continuïteit.

Bouwnijverheid

In de bouwnijverheid is de toegevoegde waarde van de algemene bouw en projectontwikkeling met 1,8 miljard neerwaarts bijgesteld. Nieuwe inzichten en herziene aannames met betrekking tot de post ‘voorraadmutaties onderhanden werk’ uit de productiestatistiek hebben een neerwaarts effect gehad. Voor revisie werd verondersteld dat deze post vooral betrekking had op nog niet uitgevoerd werk in portefeuille en deze derhalve buiten beschouwing gelaten moest worden. Nadere beschouwing wees uit dat het daadwerkelijk om uitgevoerd onderhanden werk ging. De negatieve voorraadmutatie onderhanden werk zorgt nu voor een neerwaartse bijstelling van 470 miljoen aan toegevoegde waarde in 2015. Herijking op de bron had eveneens een neerwaarts effect op de toegevoegde waarde. Tot slot is een herziene, lagere raming van zwart werk en het bouwen in eigen beheer ingezet. Nieuwe broninformatie gaf aan dat het zwart uitgevoerde deel van het woningonderhoud lager is dan eerder was geraamd. Bij het bouwen in eigen beheer blijkt het werk, in grotere mate dan voorheen geraamd, door aannemers te zijn uitgevoerd. Dit deel van de productie wordt reeds gemeten in de productiestatistieken van de bouwnijverheid, waardoor een kleinere bijraming voor zwart werk volstaat.

Groothandel en handelsbemiddeling

De toegevoegde waarde van de groothandel en handelsbemiddeling is met 2,1 miljard verlaagd ten opzichte van de raming vóór revisie. Deze bijstelling is grotendeels het gevolg van herijking op de productiestatistieken. Ook was er een effect van hertyping van enkele eenheden die voorheen werden toegekend aan handelsbemiddeling.

Vervoer over land

De toegevoegde waarde van het vervoer over land is met 1,5 miljard verlaagd ten opzichte van de raming vóór revisie. Voor het merendeel (-1,1 miljard) kan dit worden toegeschreven aan een gewijzigde registratie van de subsidies aan het openbaar vervoer. Vóór revisie werden deze subsidies als productgebonden beschouwd, maar na revisie worden de meeste subsidies als niet-productgebonden geclassificeerd. Voorheen waren subsidies veelal gebonden aan het aantal passagiers of het aantal kilometers, waardoor ze als productgebonden dienden te worden getypeerd. Tegenwoordig worden subsidies verstrekt voor het onderhouden van een vervoersnetwerk, ongeacht de vervoersprestatie. Daarmee is de financiële ondersteuning vanuit de overheid een niet-productgebonden subsidie geworden. Deze verschuiving heeft zich al in de jaren negentig voorgedaan, maar is pas bij de huidige revisie in de nationale rekeningen geëffectueerd. Dit leidt tot een lager niveau van de productie en toegevoegde waarde. Daarnaast heeft een verplaatsing van een bedrijf van het goederenwegvervoer naar de koeriersdiensten geleid tot een neerwaartse bijstelling. Deze verschuiving is zichtbaar op bedrijfstakniveau, maar is bbp-neutraal. Het resterende deel van de bijstelling is het gevolg van de aansluiting bij de actuele stand van de productiestatistieken.

Horeca

De opwaartse bijstelling van de toegevoegde waarde van de horeca met 0,7 miljard is vooral toe te schrijven aan de hogere raming voor de verkoop van cannabis (zie onderstaand kader over illegale activiteiten). De detailhandelsmarges op cannabis van koffieshops zijn als gevolg hiervan met ruim 550 miljoen toegenomen.

Illegale activiteiten

De toegevoegde waarde van illegale activiteiten is met 1,5 miljard opwaarts bijgesteld ten opzichte van de raming vóór revisie. Deze bijstelling komt vrijwel volledig voor rekening van de verhoogde raming voor cannabis. De productie van cannabis wordt geraamd op basis van de pakkans, inbeslagnames, de opbrengst van een hennepplant en het aantal oogsten dat jaarlijks gerealiseerd kan worden. De productie van cannabis is op basis van nieuwe informatie en daarop gebaseerde aangepaste veronderstellingen met 2,3 miljard verhoogd ten opzichte van de raming vóór revisie. Nieuwe broninformatie heeft onder meer geleid tot een verlaging van de in de berekening gebruikte pakkans en een verhoging van het aantal oogsten per jaar en de opbrengst per hennepplant.

Bankwezen

De productie van het bankwezen is opwaarts aangepast met 6,8 miljard, onder meer als gevolg van een gewijzigde raming van de indirect gemeten diensten voor financiële intermediaat (IGDFI) op basis van gedetailleerdere bronnen en aangepaste aannames (+3 miljard). De toegevoegde waarde is met 4,9 miljard opwaarts bijgesteld. IGDFI betreft de toegerekende bankdiensten. In de nationale rekeningen moeten de vergoedingen voor bankdiensten expliciet in de productierekening worden opgenomen. In de praktijk wordt de vergoeding impliciet verrekend via de rente-ontvangsten en betalingen welke in de nationale rekeningen als inkomenstransacties (en niet als productie) worden getypeerd. Dat betekent dat de vergoedingen voor bankdiensten niet direct waargenomen kunnen worden, maar indirect bepaald worden en wel als het verschil tussen de betaalde en ontvangen rentestromen, en fictief bepaalde rentestromen op basis van een zogenaamde referentierente. De referentierente is bepaald als het gewogen gemiddelde van interbancaire marktrenten. Verondersteld wordt dat deze referentierente verschoond is van bankmarges. In combinatie met informatie over de balansstanden van leningen en deposito's wordt IGDFI voor de totale economie berekend.

- De IGDFI-revisiebijstelling is primair het gevolg van de herziening van balansstanden van leningen en deposito's. Daarnaast zijn er twee wijzigingen in de methode doorgevoerd. Met ingang van deze revisie is voor de IGDFI verstrekt door banken aan de overheid een andere referentierente ingezet dan voor IGDFI verstrekt aan particuliere bedrijven.
- De volgende registratiewijziging heeft weliswaar geen invloed op de productie van banken maar wel op de invoer van bankdiensten. Voor revisie werd aangenomen dat vanuit het buitenland verstrekte leningen aan bijzondere financiële instellingen voornamelijk intra-concern leningen betroffen waarover geen IGDFI wordt berekend. Op basis van aanvullende analyses van microdata afkomstig van DNB is nu vastgesteld welk deel van de leningen door buitenlandse financiële intermediairs is verstrekt. Daarover dient vervolgens IGDFI te worden berekend. Deze wijziging resulteerde in een opwaartse bijstelling van 2,6 miljard en is daarmee de belangrijkste reden voor de opwaartse bijstelling van de invoer van bankdiensten (+3 miljard).
- Op basis van nieuwe informatie over de impliciete kosten van buitenlandse beleggingsfondsen (1,3 miljard) (zie hoofdstuk 5) zijn de kosten van Nederlandse beleggingsfondsen die in de buitenlandse beleggingsfondsen beleggen verhoogd. Omdat de productie van beleggingsfondsen en bijzonder financiële instellingen deels geraamd wordt op basis van de som van de kosten, leidt het opnemen van deze

kosten van buitenlandse beleggingsfondsen en IGDFI ook tot een stijging van de productie.

Verzekeraars en pensioenfondsen

De toegevoegde waarde van deze bedrijfstak is met 0,3 miljard neerwaarts bijgesteld. Dit is het gevolg van een opwaartse bijstelling van zowel de productie als het verbruik met respectievelijk 2,6 (productie) en 2,9 miljard euro (verbruik). Deze bijstellingen worden, net als bij het bankwezen, deels veroorzaakt door nieuwe informatie over de kosten van buitenlandse beleggingsfondsen. Voor levensverzekeraars en pensioenfondsen wordt de productie geraamd op basis van de som van de kosten. Dat betekent dat de stijging van het verbruik ook tot uiting komt in de productie. Daarnaast leidt nieuwe informatie over het gebruik van herverzekeringdiensten tot een opwaartse bijstelling van het intermediair verbruik.

Woningdiensten

De raming van de waarde van woningdiensten bestaat naast de daadwerkelijk ontvangen huren van woningcorporaties en particuliere verhuurders uit de toegerekende huur van woningen die door de eigenaar worden bewoond.

De huren en de toegerekende huren zijn in totaal met 5 miljard opwaarts bijgesteld. Hierdoor neemt de toegevoegde waarde met 1,2 miljard toe. Dit is het resultaat van herberekeningen op grond van nieuwe gegevens uit de huurenquête 2015, in combinatie met de inzet van een nieuwe bron, namelijk de Basisregistraties Adressen en Gebouwen (BAG). De BAG bevat basisgegevens van alle adressen en gebouwen in Nederland, zoals adres, gebruiksdoel, oppervlakte en bouwjaar. De toegerekende huur van een eigen woning wordt bepaald als de huur van een overeenkomstige huurwoning. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een regressievergelijking die het verband aangeeft tussen de huur van de woning en een aantal kenmerken van de woning (regio, bouwjaar en vloeroppervlak). Tot nu toe was de raming gebaseerd op een regressievergelijking die het verband aangaf tussen de huur van de woning, de WOZ-waarde en de regio. In die methode werd aan een eigen woning een huur toegerekend die overeenkwam met de huur van een woning met dezelfde WOZ-waarde in dezelfde regio. Zo werd direct en indirect rekening gehouden met woningkenmerken. Op verzoek van Eurostat is deze methode echter aangepast naar alleen een directe regressie op woningkenmerken en daarmee in lijn gebracht met de meest gangbare Europese praktijk.

Daarnaast is de raming van de particuliere verhuur van woningen opwaarts bijgesteld. Slechts een beperkt deel van de particuliere verhuur wordt via een productiestatistiek waargenomen. Uit nader onderzoek bleek dat die statistiek niet volledig representatief is voor de totale huurontvangsten. Daarom is voor de raming van de particuliere verhuur dezelfde methode op basis van de huurenquête en de BAG toegepast als voor het eigenwoningbezit. Dit heeft tot een opwaartse bijstelling van de toegevoegde waarde geleid.

Juridische en economische dienstverlening

De toegevoegde waarde bij de juridische en economische dienstverlening is met 3,6 miljard verhoogd ten opzichte van de raming vóór revisie. Deze bijstelling is vooral het gevolg van wijzigingen in de classificatie van statistische eenheden. Het gaat hier met name om bedrijven die alleen bestaan uit een directeur-grootaandeelhouder (DGA), die zich via deze BV als werknemer laat uitbetalen, dan wel bedrijven die bestaan uit een DGA en een of twee werknemers. Deze bedrijven worden vanaf de revisie 2015 gerekend tot de niet-financiële holdings, maar zaten vóór revisie verspreid over diverse bedrijfstakken. Voor de economie als geheel is deze nieuwe registratie van DGA's bbp-neutraal.

Uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling

De toegevoegde waarde bij de uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling is met 1,7 miljard verlaagd ten opzichte van de raming voor revisie. Confrontatie van verschillende bronnen, met name de productiestatistiek en de polisadministratie, bracht aan het licht dat de omzet van verschillende eenheden in de productiestatistiek betrekking had op de totale vergoeding voor arbeid (dat wil zeggen, inclusief de beloning van het personeel dat bemiddeld werd), en niet

slechts op de vergoeding die de desbetreffende eenheden voor bemiddeling ontvangen. Omdat de door uitzendbureaus betaalde lonen in de nationale rekeningen geregistreerd worden bij het inhurende bedrijf was de omzet van de uitzendbranche te hoog. Hiervoor is nu gecorrigeerd, waardoor de productie en de toegevoegde waarde bij de uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling zijn afgenomen. Bij de overige bedrijfstakken, de afnemers van de diensten van uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling, is het intermediair verbruik van deze diensten navenant afgenomen en is de toegevoegde waarde dus toegenomen.

Kunst, cultuur en kansspelen

De toegevoegde waarde bij kunst, cultuur en kansspelen is met 1,1 miljard neerwaarts aangepast. Uit een nieuwe analyse van de bronnen (jaarverslagen, btw-aangiftes en polisadministratie) bleek dat de uitgaven aan kunst en cultuur te hoog waren ingeschat. Zo had het toegenomen gebruik van de museumjaarkaart een groter drukkend effect op de prijzen dan voorheen was verondersteld op basis van de beschikbare bronnen.

6.2 Bijstellingen finale bestedingen

De cijfers voor de verschillende finale bestedingencomponenten zijn deze revisie ook bijgesteld. Een deel van de oorzaak hangt samen met de bijstellingen in de toegevoegde waarde zoals toegelicht in de vorige paragraaf (6.1). Daarnaast zijn er ook andere wijzigingen, zoals de consumptie door huishoudens die per saldo met 7,3 miljard opwaarts is bijgesteld. Ook de consumptie door de overheid is met 0,7 miljard opwaarts bijgesteld. De investeringen in vaste activa zijn met 20 miljard opwaarts bijgesteld. Het handelssaldo is met 20 miljard neerwaarts bijgesteld, van 72 miljard naar 52 miljard. De voorraden zijn in beperkte mate bijgesteld. Hieronder wordt per finale bestedingscomponent kort uiteengezet welke aanpassingen dit betreft.

Consumptie huishoudens en IZWH

De consumptie door huishoudens en instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van huishoudens (IZWH) is opwaarts bijgesteld met 7,3 miljard. Deze wordt in belangrijke mate veroorzaakt door de hogere uitkomsten voor de particuliere verhuur en de toegerekende huur van eigenwoningdiensten.

Verder zijn onder meer de uitgaven aan kleding opwaarts bijgesteld (met 1,3 miljard). Deze bijstelling is grotendeels toe te schrijven aan de herijking op onderliggende bronstatistieken. De hogere raming van bestedingen aan alcoholische dranken, tabak en narcotica met 0,8 miljard is vooral toe te schrijven aan een nieuwe raming voor de cannabisproductie.

De consumptie van diensten van verzekeraars en pensioenfondsen is opwaarts bijgesteld. Dit is een gevolg van de in paragraaf 6.1 beschreven opwaartse bijstelling van de productie van de bedrijfstak verzekeraars en pensioenfondsen, wiens diensten door de consumenten worden afgenomen.

Neerwaarts bijgesteld werden onder meer de bestedingen aan recreatie en cultuur met 2,2 miljard. Met name de uitgaven aan georganiseerde reizen zijn lager dan voor revisie (-1 miljard). Dit hangt onder meer samen met de omstandigheid dat steeds meer consumenten hun reis zelf samenstellen en boeken via internet. De voor revisie uitkomsten bleken deze verschuiving te onderschatten. Daarnaast zijn ook de uitgaven aan culturele diensten (bibliotheken, musea) neerwaarts aangepast. Uit een nieuwe bronanalyse bleek dat deze uitgaven te hoog waren ingeschat, onder andere door onderschatting van het gebruik van de museumjaarkaart (zie paragraaf 6.1).

Verder is de aanschaf van privévoertuigen neerwaarts aangepast met 1,4 miljard. Op basis van een op nieuwe informatie gebaseerde en aangepaste aanname wordt een kleiner deel van de op kenteken gezette auto's die (nog) op naam van autohandelaren staan, toegerekend aan de consumptie en een groter deel aan investeringen (auto van de zaak, leaseauto's).

Overheidsconsumptie

De consumptie door de overheid is met 0,7 miljard opwaarts bijgesteld. Dit is vooral het gevolg van de bijstelling van de uitkeringen in natura, omdat enkele productgebonden subsidies rond zorg en welzijn en verenigingen van huiseigenaren nu als uitkeringen in natura van gemeenten worden geboekt.

Binnen de individualiseerbare consumptie door de overheid springen vooral de neerwaartse bijstelling van gezondheidszorg en de opwaartse bijstelling van sociale bescherming in het oog. Het betreft hier een verschuiving van verzorgingstehuizen naar thuiszorg en verpleeghuiszorg die samenhangt met veranderde regelgeving op dit terrein. De Wet langdurige zorg en de Wet maatschappelijke ondersteuning zijn in de plaats gekomen van de Algemene wet bijzondere ziektekosten.

Investerings in vaste activa

Zoals aangegeven in hoofdstuk 2 onder het kopje globalisering zijn de investeringen in vaste activa met 21 miljard opwaarts bijgesteld. Deze bijstelling is vrijwel uitsluitend het gevolg van enkele incidentele transacties waarvan de registratie bij nadere beschouwing is herzien. Voor revisie werden deze transacties als aan- en verkoop van niet-geproduceerde activa geboekt (merknamen, goodwill). Nadere beschouwing wijst uit dat het gaat om transacties in geproduceerde activa (met name R&D) die meetellen in de investeringen. Als gevolg van een herijking op de bron heeft ter slote een verschuiving plaatsgevonden van investeringen in bedrijfsgebouwen naar investeringen in woningen. Dit heeft geen effect op de totale investeringen.

In- en uitvoer

Het handelssaldo is met 20 miljard neerwaarts bijgesteld, van 72 miljard naar 52 miljard. De invoer van diensten is opwaarts bijgesteld. De reeds genoemde herclassificatie bij de investeringen van per saldo 20 miljard is hier in belangrijke mate de oorzaak van. Daarnaast is het saldo van de internationale handel in diensten met 14 miljard euro naar boven, en dat van de internationale handel in goederen met 13 miljard naar beneden bijgesteld.

Voor de gegevens over de internationale handel in diensten kon bij deze revisie voor het eerst gebruik worden gemaakt van een nieuwe CBS bronstatistiek die volledig aansluit op de in de betalingsbalans en in de nationale rekeningen gehanteerde definities. Daarnaast heeft deze nieuwe bronstatistiek een betere dekking verkregen door gebruikmaking van ICP (Intra Communautaire Producties)-gegevens van de Belastingdienst voor de bepaling van de populatie van bedrijven die betrokken zijn bij de internationale handel in diensten. De inzet van de vernieuwde bronstatistiek heeft een opwaarts effect op het dienstensaldo van 6 miljard euro. De resterende bijstelling betreft een verschuiving tussen de internationale handel in goederen en diensten. Deels hangt die samen met het beter in kaart brengen van de effecten van de voortgaande globalisering en deels met een herberekening van de zogenaamde cif-fob-herclassificatie en –correctie⁵ die bij de internationale handel in diensten wordt toegepast om aan te sluiten bij de op fob-fob-basis gewaardeerde handel in goederen. Bij de internationale handel in goederen wordt de bijstelling in het saldo behalve door de genoemde verschuiving tussen de goederen- en dienstenhandel veroorzaakt door een herijking op de bron.

⁵ Zie Nationale rekeningen 2016, pagina 121.

Overheidsconsumptie

De consumptie door de overheid is met 0,7 miljard opwaarts bijgesteld. Dit is vooral het gevolg van de bijstelling van de uitkeringen in natura, omdat enkele productgebonden subsidies rond zorg en welzijn en verenigingen van huiseigenaren nu als uitkeringen in natura van gemeenten worden geboekt.

Investerings in vaste activa

Zoals aangegeven in hoofdstuk 2 onder het kopje globalisering zijn de investeringen in vaste activa met 21 miljard opwaarts bijgesteld. Deze bijstelling is vrijwel uitsluitend het gevolg van enkele incidentele transacties waarvan de registratie bij nadere beschouwing is herzien. Voor revisie werden deze transacties als aan- en verkoop van niet-geproduceerde activa geboekt (merknamen, goodwill). Nadere beschouwing wijst uit dat het gaat om transacties in geproduceerde activa (met name R&D) die meetellen in de investeringen.

Als gevolg van een herijking op de bron heeft ten slotte een verschuiving plaatsgevonden van investeringen in bedrijfsgebouwen naar investeringen in woningen. Dit heeft geen effect op de totale investeringen.

In- en uitvoer

Het handelssaldo is met 20 miljard neerwaarts bijgesteld, van 72 miljard naar 52 miljard. De invoer van diensten is opwaarts bijgesteld. De reeds genoemde herclassificatie bij de investeringen van per saldo 20 miljard is hier in belangrijke mate de oorzaak van. Daarnaast is het saldo van de internationale handel in diensten met 14 miljard euro naar boven, en dat van de internationale handel in goederen met 13 miljard naar beneden bijgesteld.

Voor de gegevens over de internationale handel in diensten kon bij deze revisie voor het eerst gebruik worden gemaakt van een nieuwe CBS bronstatistiek die volledig aansluit op de in de betalingsbalans en in de nationale rekeningen gehanteerde definities. Daarnaast heeft deze nieuwe bronstatistiek een betere dekking verkregen door gebruikmaking van ICP (Intra Communautaire Prestaties)-gegevens van de Belastingdienst voor de bepaling van de populatie van bedrijven die betrokken zijn bij de internationale handel in diensten. De inzet van de vernieuwde bronstatistiek heeft een opwaarts effect op het dienstensaldo van 6 miljard euro. De resterende bijstelling betreft een verschuiving tussen de internationale handel in goederen en diensten. Deels hangt die samen met het beter in kaart brengen van de effecten van de voortgaande globalisering en deels met een herberekening van de zogenaamde cif-fob-herclassificatie en –correctie¹ die bij de internationale handel in diensten wordt toegepast om aan te sluiten bij de op fob-fob-basis gewaardeerde handel in goederen. Bij de internationale handel in goederen wordt de bijstelling in het saldo behalve door de genoemde verschuiving tussen de goederen- en dienstenhandel veroorzaakt door een herijking op de bron.

¹ Zie Nationale rekeningen 2016, pagina 121.

6.3 Bijstellingen in de sectorrekeningen

De sectorrekeningen voorzien in een breed bereik aan beleidsrelevante kerncijfers waaronder het bruto nationaal inkomen (bni), het EMU-saldo en de EMU-schuld. Het bni wordt gebruikt als grondslag voor de afdrachten van lidstaten aan de EU. Het EMU-saldo en de EMU-schuld zijn relevant in het kader van de Europese begrotingsnormen. Daarnaast worden kerncijfers over de kredieten van de private sector binnen de EU gebruikt voor het opsporen van macro-economische onevenwichtigheden.

Primaire inkomensstromen van en naar het buitenland

Het bni is gelijk aan de som van het bbp en het primair inkomenssaldo met het buitenland. Het primair inkomenssaldo is met 4,4 miljard euro opwaarts bijgesteld. In combinatie met de bijstelling in het bbp bedraagt de totale revisiebijstelling van het bni in 2015 hierdoor +10,9 miljard (1,6 procent).

De volgende revisiewijzigingen hebben geleid tot aanpassingen van het primair inkomenssaldo met het buitenland:

- *Beursgenoteerde ondernemingen*
De aandelen van Nederlandse ondernemingen kunnen zowel aan een Nederlandse als een buitenlandse beurs zijn genoteerd. Onderzoek op basis van effectenstatistieken heeft geleid tot nieuwe inzichten over (internationale) bedrijven met een buitenlandse noteringen. De totale Nederlandse beursgenoteerde aandelenschuld is op basis van deze nieuwe informatie sterk opwaarts bijgesteld. Het onderzoek heeft tevens een aantal bijzondere financiële instellingen in beeld gebracht met een buitenlandse beursnotering. Vanwege het doorsluiskarakter van bijzondere financiële instellingen is het effect op het bni van deze eenheden doorgaans beperkt. Echter, een beursnotering heeft er in een aantal gevallen toe geleid dat de winstinkomens van de betreffende bijzondere financiële instellingen wel degelijk meetellen in het Nederlandse bni.
- *Relatie van kleine niet-financiële vennootschappen met het buitenland*
Voor kleine niet-financiële ondernemingen is weliswaar informatie beschikbaar over uit het buitenland ontvangen dividenden en ingehouden winsten, maar niet over de daadwerkelijk betaalde winststromen. Ter voorkoming van bni-vertekening is daarom bij de vorige (2010) revisie besloten ook de ontvangen winstinkomens uit het buitenland buiten beschouwing te laten. Inmiddels is op basis van nieuwe kennis over de nationaliteit van de UCI (Ultimate Control Institute) een methode ontwikkeld om ook de uitkering van dividend en ingehouden winst aan het buitenland te berekenen. De bij de 2015 revisie ingevoerde nieuwe registratiewijze heeft per saldo een neerwaartse bijstelling op het bni van -2,6 miljard tot gevolg.
- *Inkomen uit beleggingsinstellingen*
De relevante operationele kosten van buitenlandse beleggingsinstellingen moeten conform de internationale richtlijnen expliciet worden doorberekend aan beleggers via de invoer van een dienst. Ter compensatie ontvangen beleggers dan een hoger inkomen uit hun buitenlandse beleggingsfondsen (zie hoofdstuk 2). Deze brutoering van de kosten van buitenlandse beleggingsfondsen heeft een verhogend effect op het bni voor zover huishoudens direct of indirect (via beleggingsfondsen, verzekeraars of pensioenfondsen) de uiteindelijke belegger zijn. Het saldo primaire inkomens neemt door deze rekenmethodiek met 1,7 miljard euro toe.
Gezamenlijk onderzoek van CBS en DNB naar het houderschap van participaties in Nederlandse beleggingsinstellingen heeft geleid tot een hogere inschatting van het bezit van huishoudens en het buitenland. Dit ten koste van het bezit van pensioenfondsen. Deze wijziging heeft een verhogend effect gehad op het saldo primaire inkomens van 0,7 miljard euro.
- *Nieuwe raming inkomen uit vakantiehuisjes in het buitenland*
De productie van toegerekende diensten van woningen dienen in de nationale rekeningen altijd toegerekend te worden aan het land waar de woning staat, ongeacht of de eigenaar een inwoner van dat land is. Als een ingezetene een

(vakantie)huis in het buitenland bezit, wordt de productie van woningdiensten toegerekend aan het land waar het huisje staat en wordt de woningdienst vervolgens door de eigenaar ingevoerd. Deze invoerstroom wordt gefinancierd door een fictief inkomen op vermogen toe te wijzen aan de Nederlandse economie, zijnde het saldo van de toegerekende woningdiensten en de lokaal gemaakte kosten voor onderhoud, energie, etc. en de afschrijvingen. Zowel de ramingen voor (vakantie)huisjes in het buitenland als voor vakantiewoningen in Nederland in handen van niet-ingezetenen zijn aangepast op basis van actuele broninformatie (verhuurprijs per periode, bezettingsgraad en aantal vakantiehuisjes). Het effect van deze aanpassing op het saldo primair inkomen bedraagt +1,1 miljard euro.

- *Grensarbeid*

Het loon van niet-ingezetenen die werkzaam zijn in Nederland moet worden toegerekend aan het bni van het land waarin de werknemer woonachtig is. Door een methodewijziging zijn de cijfers voor de inkomende en uitgaande loonbetalingen aangepast. In Nederland werkzame personen die niet in de gemeentelijke basisadministratie voorkomen worden nu beschouwd als werknemers wonend in het buitenland. De inkomende pendel (uitgaande loonstroom) wordt geraamd vanuit de loonaangiftegegevens afkomstig van Nederlandse werkgevers. De berekening van de uitgaande pendel (inkomende loonstroom) is eveneens herzien op basis van nieuwe gegevens vanuit de integrale inkomens- en vermogensstatistiek (IIVS). Het totale effect van deze aanpassingen op het saldo primair inkomens met het buitenland bedraagt -1,6 miljard euro.

- *Bijstellingen in rentetransacties*

In het kader van de continuïteitsstrategie van de nationale rekeningen is vanaf verslagjaar 2013 één miljard euro gecorrigeerd op de rentebetalingen van bedrijven aan het buitenland. In jaren voorafgaande aan 2013 bleek deze stroom ten onrechte niet te zijn waargenomen. In bestek van de 2015 revisie is er herijkt op de bron en wordt deze transactie nu wel meegeteld.

- *Toegerekende bankdiensten*

De berekening van toegerekende bankdiensten (IGDFI) is bij deze revisie op twee onderdelen gewijzigd (zie paragraaf 6.1: bankwezen). De invloed van de IGDFI herziening op het bni is beperkt (+0,7 miljard euro) en is op te splitsen in een effect van -0,4 miljard op bbp en +1,1 miljard euro op het saldo primaire inkomens met het buitenland.

Bijstellingen saldo primaire inkomens met het buitenland, 2015

	mld euro
Bijstellingen:	
Beursgenoteerde BFI's	3,8
Kleine ondernemingen	- 2,6
Inkomen uit beleggingsfondsen	2,2
Vakantiehuisjes	1,1
Grensarbeid	- 1,6
Rente	1,0
Toegerekende bankdiensten	1,1
Overige	- 0,4
Totaal	4,6

Beschikbaar nationaal inkomen

Het bruto beschikbaar nationaal inkomen is met 12,8 miljard opwaarts bijgesteld. Het verschil met de bijstelling in het bruto nationaal inkomen (10,9 miljard) is vooral het gevolg van de neerwaartse bijstelling van de betaalde inkomensoverdrachten van migranten aan het buitenland (-1,2 miljard). De betaalde inkomensoverdrachten van migranten zijn bijgesteld op basis van een gewijzigde berekening en nieuwe informatie.

Huishoudens en IZWH

- *Exploitatieoverschot huishoudens*

Het exploitatieoverschot van huishoudens is opwaarts bijgesteld (+5,6 miljard) doordat de eigenwoningdiensten geproduceerd door huishoudens opwaarts zijn bijgesteld. Dat heeft per saldo geresulteerd in een flinke opwaartse bijstelling van de toegevoegde waarde en daarmee het exploitatieoverschot (zie paragraaf 6.1). De rest van de bijstelling betreft een verbetering van de verdeling van gegevens over productie (en verbruik) van bedrijfstakken naar institutionele sectoren, de zogenaamde duale classificatie. Dit heeft tot gevolg dat met ingang van de 2015-revisie de productie en het intermediair verbruik samenhangend met woondiensten uit eigenwoningbezit nauwgezet aan de sector huishoudens kan worden toegerekend.

- *Gemengd inkomen huishoudens*

Het gemengd inkomen van huishoudens is met 4,4 miljard opwaarts bijgesteld. Dit wordt verklaard door de eerder beschreven methodewijzing in de verhuur van gebouwen. Na revisie wordt ook een deel van de nevenproductie in andere bedrijfstakken toegerekend aan zelfstandigen, waar voorheen uitsluitend de productie in de bedrijfstak exploitatie gebouwen werd meegeteld. Dit zorgt voor een bijstelling van +2,2 miljard euro. Daarnaast zorgt de aangepaste raming van de illegale economie voor een bijstelling van +1 miljard. Tot slot is voor het eerst ook inkomen uit afvalverwerking aan zelfstandigen toegerekend ter waarde van 900 miljoen. Voorheen werd deze bedrijvigheid aan een andere sector toegerekend.

- *Beschikbaar inkomen*

Het bruto beschikbaar inkomen is met 19,4 miljard opwaarts bijgesteld. Deze bijstelling wordt voor bijna de helft verklaard door de opwaartse bijstelling van het gemengd inkomen en exploitatie-overschot van huishoudens. De resterende toename heeft te maken met bijstellingen in ontvangen dividenden (+3,2 miljard) en de nieuwe raming van het inkomen toe te rekenen aan polishouders i.v.m. pensioenrechten. Dit nieuwe inzicht is onder andere ontleend aan de nieuwe informatie voor huishoudens uit de integrale inkomens- en vermogensstatistiek (IIVS) afkomstig van de Belastingdienst.

- *Besparingen*

De bijstelling van het beschikbaar inkomen (+19,4 miljard) overstijgt de bijstelling van de totale consumptie door huishoudens en de instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van de huishoudens (IZWH) (+7,4 miljard). De vrije besparingen zijn daardoor opwaarts bijgesteld (+12,0 miljard). Ook de collectieve besparingen nemen toe door de bijstellingen in de pensioengerelateerde transacties. Ten opzichte van de uitkomsten voor revisie wordt per saldo 1,0 miljard euro meer ingelegd in de pensioenpot. De bijstelling van de totale besparingen komt daarmee op + 13,0 miljard euro.

- *Spaartegoeden*

De spaartegoeden van huishoudens inclusief IZWH zijn met 16,2 miljard neerwaarts bijgesteld. Uit onderzoek van de bankgegevens afkomstig van DNB is gebleken dat entiteiten die marktproducent zijn, en dus tot de sector niet-financiële vennootschappen behoren, ten onrechte werden toegerekend aan IZWH.

- *Hypotheken*

De stand van de hypotheekschuld is met 23,6 miljard opwaarts bijgesteld. De bijstelling is het resultaat van het inzetten van administratieve gegevens (IIVS) van de Belastingdienst. Daarvoor werd voor de raming sterk geleund op de informatie over verstrekte hypotheeken door de financiële instellingen. Door het meenemen van de gegevens van de belastingdienst is nu een nieuw en beter inzicht ontstaan in de hypothecaire leningen die huishoudens onderling verstrekken, of die zij van niet-financiële vennootschappen ontvangen. Ook de hypotheekschuld van Nederlandse ingezetenen in het buitenland is op basis van deze informatie opnieuw geraamd. De grootste herziening betreft echter de hypotheekschuld van huishoudens bij de overige financiële intermediairs. Uit het onderzoek naar de nieuwe gegevens en de confrontatie met bestaande bronnen bleek dat deze voor een bedrag van 17,2 miljard

euro onderschat was. Daarnaast zijn nu ook ramingen opgenomen voor hypotheeken verstrekt door buitenlandse partijen en voor huishoudens onderling.

Kredieten private sector

De kredieten private sector, en dus ook het vreemd vermogen van niet-financiële vennootschappen en huishoudens (incl. IZWH), zijn fors toegenomen met +275,9 miljard euro.

De belangrijkste oorzaak hiervan is de populatieverschuiving van zogenaamde mengvormen en royalty- en licentiebedrijven van financiële instellingen naar niet-financiële vennootschappen (zie hoofdstuk 5 voor meer informatie).

Een tweede element is de in het kader van de DNB-CBS samenwerking volledige afstemming van twee bronnen, te weten, de Statistiek Financiën van Ondernemingen (SFO) van het CBS en de Directe Rapportage (DRA) van DNB. Hierdoor is de private schuld opwaarts bijgesteld met ongeveer 45 miljard euro.

Een derde bijstelling betreft de hypotheekschuld van huishoudens (23,6 miljard euro) die is herijkt op basis van de integrale inkomens- en vermogensstatistiek (IIVS). Tot slot hebben herziene bronnen van DNB voor de banken per saldo geleid tot een opwaartse bijstelling van door banken verstrekte kredieten met bijna 20 miljard euro.

Extern vermogen

Het extern vermogen van Nederland is substantieel neerwaarts bijgesteld met 174 miljard euro. De totale vorderingen op het buitenland zijn met 360 miljard opwaarts bijgesteld naar 7,7 biljoen euro. De totale schulden zijn met 534 miljard verhoogd naar 7,4 biljoen euro. Dit is de uitkomst van de CBS-DNB-samenwerking op het terrein van aansluiting tussen nationale rekeningen en de betalingsbalans. De bijstelling bestaat uit de volgende onderdelen:

- *Niet-financiële vennootschappen met buitenland*
Het extern vermogen van niet-financiële vennootschappen is met -61 miljard euro herzien. De statistische bronnen van het CBS (SFO) en DNB (DRA) zijn onderling vergeleken. Bij de revisie is gebruikmakend van beide bronnen één gezamenlijk en geïntegreerd beeld opgesteld waarbij zowel de nationale rekeningen als de betalingsbalansuitkomsten zijn gewijzigd.
- *Banken*
Het extern vermogen van banken is met bijna -31 miljard bijgesteld. Zogenaemde “capital securities” spelen hierbij een belangrijke rol. Deze instrumenten werden tot voor kort niet geregistreerd in de nationale rekeningen omdat op basis van de beschikbare informatie werd aangenomen dat deze tot buitenlandse schuldtitels behoorden. Tijdens het onderzoek naar de verschillen tussen betalingsbalans en nationale rekeningen is echter gebleken dat dit voornamelijk Nederlands schuld papier betreft.
- *Beleggingsinstellingen*
De netto positie van beleggingsinstellingen met het buitenland is met 20 miljard neerwaarts bijgesteld. Dit is de uitkomst van een uitgebreid onderzoek naar het houderschap van participaties in beleggingsinstellingen dat samen met DNB is uitgevoerd. Hieruit bleek dat ten onrechte bezit van huishoudens en het buitenland werd toegerekend aan pensioenfondsen.
- *Overige financiële instellingen*
Het netto extern vermogen van de zogenaamde ‘financiële instellingen in concernverband’⁶ is met 71 miljard neerwaarts bijgesteld. Hier spelen de volgende aandachtspunten:
 - De bepaling van het bezit van effecten door familieholdings en buitenlandse financieringsvehicules is verbeterd (-14 miljard).

⁶ Een financiële instelling in concernverband is een eenheid die zich voornamelijk bezighoudt met transacties binnen een ondernemingsgroep of als financieringsvehicule dient ten behoeve van een ondernemingsgroep. Ook familieholdings kunnen in deze groep vallen.

- Daarnaast is voor een grote onderneming het onderscheid tussen binnenlandse en buitenlandse bezittingen verbeterd (-27 miljard).
- de waarde van de buitenlandse aandelenschuld van Nederlandse financiële instellingen in concernverband is beter afgestemd met de waarde van hun Nederlandse bezittingen(-31 miljard).
- Het buitenlands bezit van bijzondere financiële instellingen (BFI's) is met 20 miljard neerwaarts bijgesteld door het verdwijnen van de mengvormen uit de populatie, het opnemen van binnenlandse relaties van BFI's met Nederlandse bedrijven en een herijking van hun financieel vermogen.
- *Verzekeraars*
Bij de verzekeraars is de netto positie met het buitenland met 32 miljard opwaarts bijgesteld. Dit komt voornamelijk door herijking op DNB-bronnen inzake de transitorische schulden en bezittingen.
- *Overheid*
Voor de sector overheid is in het afstemmingstraject met DNB een nieuwe methode ontwikkeld voor het vaststellen van cash collateral⁷ transacties en posities met binnen- en buitenland. Dit heeft geleid tot een verlaging van het extern vermogen met 18 miljard.

Bijstellingen extern vermogen, 2015

	mld euro
Bijstellingen:	
Niet-financiële vennootschappen - leningen en deelnemingen	- 61
Banken	- 31
Beleggingsinstellingen	- 20
Financiële instellingen in concernverband	- 71
Verzekeraars	+32
Overheid	- 18
Overige sectoren en instrumenten	- 5
Totaal	- 174

Overheidssaldo

Het overheidssaldo in 2015 is met +0,1 procentpunt bijgesteld en komt uit op -2,0 procent van het bbp. Dit is vooral het gevolg van de bijstelling van het bbp. Voor de sector overheid is het effect van diverse correcties op inkomsten en uitgaven ongeveer even groot. Het overheidssaldo is in absolute termen daarom nauwelijks bijgesteld. Door de gewijzigde registratie van opbrengsten van frequentievelingen zijn de overheidsinkomsten met +0,4 miljard euro bijgesteld. De wijzigingen in de registratie van publieke investeringen via publiek-private samenwerkingsverbanden zorgde voor een bijstelling van de overheidsuitgaven met - 0,1 miljard euro. Het CBS heeft de btw-ontvangsten op basis van nieuwe informatie van de Belastingdienst beter naar de jaren kunnen toerekenen. Als gevolg hiervan zijn de btw-ontvangsten in 2015 met -0,1 miljard euro bijgesteld. Dit betreft een registratieverschuiving in de tijd.

Als gevolg van bovenstaande en diverse andere beperkte correcties zijn de totale overheidsinkomsten en -uitgaven beide met 1,1 miljard euro bijgesteld.

Overheidsschuld

De overheidsschuld in 2015 is bijgesteld met 0,2 procentpunt en komt uit op 64,8 procent van het bbp. Dit is zowel het gevolg van de bijstelling van het bbp als een bijstelling van de overheidsschuld met 5,7 miljard euro. De overheidsschuld is met name bijgesteld als gevolg van de eerder genoemde gewijzigde registratie van publiek-private samenwerkingsverbanden (+3,5 miljard euro) en populatiwijzigingen (+2,2 miljard euro).

⁷ Onderpand in contanten en equivalenten die worden aangehouden ten behoeve van derivatenposities.

6.4 Bijstellingen in de arbeidsrekeningen

Het totaal aantal banen van werkzame personen (werknemers en zelfstandigen) is voor het verslagjaar 2015 met 20 duizend verlaagd tot bijna 9,9 miljoen. De gewerkte uren van werkzame personen zijn met 20 miljoen opwaarts bijgesteld en de arbeidsjaren van werkzame personen zijn 22 duizend neerwaarts bijgesteld en komen uit op 7,0 miljoen arbeidsjaren.

Werknemers

De cijfers uit de arbeidsrekeningen zijn voor wat betreft het werknemersdeel grotendeels gebaseerd op de gegevens uit de maandelijkse Loonaangifte van het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV).

De beloning van werknemers is met 207 miljoen euro opwaarts bijgesteld. De beloning bestaat uit de lonen en sociale premies. De lonen zijn met 1,1 miljard euro opwaarts bijgesteld. De raming voor de maaltijden, de belastingvrije vergoedingen en de fooien is met bijna 1,8 miljard euro verhoogd.

Vanwege verbeteringen in de modelraming voor pensioen, vut en sociale fondsen zijn de sociale premies verschoven van werkgeverspremies naar werknemerspremies. Dit betekent een verschuiving van 500 miljoen euro van de sociale premies ten laste van de werkgevers naar de lonen. De raming van het privégebruik van de auto van de zaak is met 1,2 miljard euro naar beneden bijgesteld. De totale waarde wordt nu bepaald op basis van de waarde van leasecontracten. De sociale premies ten laste van werkgevers zijn met bijna 0,9 miljard euro verlaagd. Dit wordt in belangrijke mate veroorzaakt door de pensioenpremies die nu beter aansluiten op de bronnen van DNB. Het aantal banen van werknemers is met 10 duizend verlaagd en de arbeidsjaren zijn met 7 duizend verlaagd. De gewerkte uren zijn bij deze revisie anders bepaald en zijn nu verhoogd met 49 miljoen. Dit is een bijstelling van 0,5 procent.

Zelfstandigen

De gegevens uit de arbeidsrekeningen over zelfstandigen zijn ontleend aan het stelsel van Sociaal-Statistische Bestanden (SSB) van het CBS, gecombineerd met micro-gegevens uit de Satelliet Zelfstandige Ondernemingen (SZO), waarin gegevens over de winstaangiften van zelfstandige ondernemers zijn opgenomen.

De banen van zelfstandigen zijn na herberekening met 10 duizend neerwaarts bijgesteld en de arbeidsjaren met 15 duizend. Het totaal aantal gewerkte uren is met 29 miljoen uur neerwaarts bijgesteld. De grootste oorzaak van de daling van het aantal banen van zelfstandigen is de bijstelling van de arbeid die wordt toegerekend aan zwarte en illegale activiteiten en de bijraming voor zogenaamde witte vlekken. Dit zijn banen die niet in administratieve bronnen zijn terug te vinden. Belangrijke wijzigingen zijn de verlaging van de raming van oppas met 17 duizend banen, een verhoging van de huishoudelijke hulpen met 22 duizend banen, een verlaging van zwart werk en bijraming voor de witte vlekken in de bouw met 16 duizend banen, en een verhoging van zwart werk in de horeca met 20 duizend banen. Voorts is het aantal banen in de landbouw neerwaarts bijgesteld (-24 duizend banen) vanwege een betere afstemming tussen de arbeidsrekeningen en de landbouwrekeningen. De rest van de bijstelling in de banen van zelfstandigen is veroorzaakt door het gebruik van actuelere brondata.

7. Tot slot

Op 22 juni 2018 zullen, conform de reguliere publicatieplanning, gereviseerde jaarcijfers voor 1995 tot en met 2017 worden gepubliceerd op StatLine, de CBS-databank op internet, inclusief de gereviseerde kwartaalcijfers tot en met het eerste kwartaal van 2018. De flashraming over het eerste kwartaal 2018 (publicatiemoment 15 mei 2018) zal de laatste raming zijn die wordt gepubliceerd op basis van het voor revisieniveau. In juli 2018 wordt de publicatie Nationale rekeningen 2017 gepubliceerd conform de uitkomsten van de 2015-revisie.

De volgende revisie van de nationale rekeningen zal worden gepubliceerd in het jaar 2023 of 2024 en zal gaan over verslagjaar 2020. Enig voorbehoud is hier op zijn plaats in verband met internationale ontwikkelingen met betrekking tot het Europese revisiebeleid (zie hoofdstuk 1). Conform het Nederlandse revisiebeleid worden de financiële rekeningen en balansen jaarlijks gereviseerd. Indien daar aanleiding toe zou bestaan dan kan het CBS ook besluiten om tussentijdse revisies (van beperkte omvang) uit te voeren. Mochten er naar aanleiding van deze publicatie vragen zijn dan kunt u contact opnemen met de Infoservice.

Tabellen

Tabel 1 De drie benaderingen van het binnenlands product, 2015

	Voor revisie	Na revisie	Vershil
	mln euro		
Vanuit de productie			
Output (basisprijzen)	1 297 667	1 338 856	41 189
Intermediair verbruik (excl. aftrekbare btw) (–)	682 681	718 021	35 340
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	614 986	620 835	5 849
Saldo van productgebonden belastingen en subsidies	66 849	69 173	2 324
Productgebonden belastingen	69 892	69 896	4
Productgebonden subsidies (–)	3 043	723	– 2 320
Vershil toegerekende en afgedragen btw	1 622	0	– 1 622
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	683 457	690 008	6 551
Vanuit de inkomensvorming			
Beloning van werknemers	330 060	330 267	207
Lonen	259 619	260 690	1 071
Sociale premies t.l.v. werkgevers	70 441	69 577	– 864
Saldo van belastingen op productie en invoer en subsidies	70 275	70 790	515
Belastingen op productie en invoer	79 003	79 430	427
Subsidies (–)	8 728	8 640	– 88
Exploitatieoverschot / gemengd inkomen (bruto)	283 122	288 951	5 829
Verbruik van vaste activa	111 755	115 742	3 987
Exploitatieoverschot / gemengd inkomen (netto)	171 367	173 209	1 842
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	683 457	690 008	6 551
Vanuit de finale bestedingen			
Consumptieve bestedingen	475 147	483 170	8 023
Overheid	171 677	172 354	677
Huishoudens incl. izw's t.b.v. huishoudens	303 470	310 816	7 346
Investerings in vaste activa (bruto)	132 464	152 533	20 069
Vennootschappen, huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens	107 954	127 879	19 925
Overheid	24 510	24 654	144
Veranderingen in voorraden ¹⁾	3 711	2 546	– 1 165
Uitvoer van goederen en diensten	570 178	570 353	175
Goederen	440 240	418 373	– 21 867
Diensten	129 938	151 980	22 042
Invoer van goederen en diensten (–)	498 043	518 594	20 551
Goederen	361 853	352 926	– 8 927
Diensten	136 190	165 668	29 478
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	683 457	690 008	6 551

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Tabel 2 Macro-economische saldi van binnenlands product tot nationaal vorderingensaldo, 2015

	Voor revisie	Na revisie	Vershil
	mln euro		
Binnenlands product (bruto, marktprijzen)	683 457	690 008	6 551
Saldo uit het buitenland ontvangen primaire inkomens	- 3 847	529	4 376
Uit het buitenland ontvangen primaire inkomens	228 879	260 599	31 720
Beloning van werknemers	1 015	1 903	888
Inkomen uit vermogen	226 940	257 098	30 158
Uit het buitenland (EU) ontvangen subsidies	924	1 598	674
Aan het buitenland betaalde primaire inkomens (-)	232 726	260 070	27 344
Beloning van werknemers	5 922	8 591	2 669
Inkomen uit vermogen	224 182	248 362	24 180
Aan het buitenland betaalde belastingen op productie en invoer	2 622	3 117	495
Nationaal inkomen (bruto, marktprijzen)	679 610	690 537	10 927
Verbruik van vaste activa (-)	111 755	115 742	3 987
Nationaal inkomen (netto, marktprijzen)	567 855	574 795	6 940
Saldo uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten	- 10 822	- 8 997	1 825
Uit het buitenland ontvangen inkomensoverdrachten	12 156	14 121	1 965
Belastingen op inkomen en vermogen	4 375	5 425	1 050
Sociale premies	2 725	3 211	486
Sociale uitkeringen (in geld)	270	270	0
Overige inkomensoverdrachten	4 786	5 215	429
Aan het buitenland betaalde inkomensoverdrachten (-)	22 978	23 118	140
Belastingen op inkomen en vermogen	2 443	3 913	1 470
Sociale premies	284	445	161
Sociale uitkeringen (in geld)	2 756	2 769	13
Overige inkomensoverdrachten	17 495	15 991	- 1 504
Beschikbaar nationaal inkomen (netto)	557 033	565 798	8 765
Consumptieve bestedingen (-)	475 147	483 170	8 023
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland)	- 431	173	604
Nationale besparingen (netto)	81 455	82 801	1 346
Investerings in vaste activa (netto) (-)	20 709	36 791	16 082
Veranderingen in voorraden (-) ¹⁾	3 711	2 546	- 1 165
Saldo lopende transacties met het buitenland	57 035	43 464	- 13 571
Uitvoerschot	72 135	51 759	- 20 376
Goederen	78 387	65 447	- 12 940
Diensten	- 6 252	- 13 688	- 7 436
Saldo primaire inkomens	- 3 847	529	4 376
Ontvangen	228 879	260 599	31 720
Betaald (-)	232 726	260 070	27 344
Saldo inkomensoverdrachten	- 10 822	- 8 997	1 825
Ontvangen	12 156	14 121	1 965
Betaald (-)	22 978	23 118	140
Correctie pensioenvoorziening (saldo buitenland)	- 431	173	604
Saldo uit het buitenland ontvangen kapitaaloverdrachten	- 893	- 297	596
Uit het buitenland ontvangen kapitaaloverdrachten	931	1 097	166
Aan het buitenland betaalde kapitaaloverdrachten (-)	1 824	1 394	- 430
Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	- 33 600	- 3 084	30 516
Nationaal vorderingensaldo	22 542	40 083	17 541
Verandering van vorderingen op het buitenland	164 079	219 275	55 196
Verandering van schulden aan het buitenland (-)	140 730	176 653	35 923
Statistisch verschil	- 807	- 2 539	- 1 732

¹⁾ Inclusief saldo aan- en verkopen van kostbaarheden.

Tabel 3 Overheidssaldo en overheidsschuld conform EMU-definities, 2015

	Voor revisie	Na revisie	Vershil
	mln euro		
Totaal inkomsten	292 740	293 856	1 116
Belastingen	156 300	155 687	- 613
Belastingen op productie en invoer	76 381	76 313	- 68
Belastingen op inkomen en vermogen	78 305	77 760	- 545
Vermogensheffingen	1 614	1 614	0
Premies wettelijke sociale verzekering	96 426	96 119	- 307
Marktoutput	6 840	7 389	549
Betalingen voor niet-marktoutput	10 608	10 710	102
Inkomen uit vermogen	10 465	11 072	607
Rente	2 139	2 148	9
Overig	8 326	8 924	598
Overige inkomsten n.e.g.	12 101	12 879	778
Output voor eigen finaal gebruik	5 636	5 622	- 14
Niet-productgebonden subsidies	37	37	0
Toegerekende sociale premies	3 160	3 714	554
Overige inkomensoverdrachten	2 602	2 793	191
Kapitaaloverdrachten (excl. vermogensheffingen)	666	713	47
Totaal uitgaven (-)	306 759	307 826	1 067
Beloning van werknemers	59 651	58 650	- 1 001
Intermediair verbruik	41 988	43 482	1 494
Investerings (bruto)	24 535	24 417	- 118
Uitkeringen wettelijke sociale verzekering	110 147	110 031	- 116
In geld	54 668	54 476	- 192
In natura via marktproducenten	55 479	55 555	76
Uitkeringen sociale voorziening	34 815	35 426	611
In geld	19 988	20 081	93
In natura via marktproducenten	14 827	15 345	518
Subsidies	7 804	7 042	- 762
Inkomen uit vermogen	8 509	8 998	489
Rente	8 491	8 980	489
Overig	18	18	0
Overige uitgaven n.e.g.	19 310	19 780	470
Niet-productgebonden belastingen op productie	640	924	284
Belastingen op inkomen en vermogen	0	2	2
Uitkeringen rechtstreeks door werkgevers	3 160	3 714	554
Overige inkomensoverdrachten	12 950	12 231	- 719
Kapitaaloverdrachten	4 625	4 596	- 29
Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	- 2 065	- 1 687	378
EMU-saldo / Vorderingsaldo	- 14 019	- 13 970	49
Centrale overheid	- 12 617	- 12 467	150
Lokale overheid	- 1 296	- 1 267	29
Wettelijke sociale verzekeringsinstellingen	- 106	- 236	- 130
EMU-schuld	441 401	447 094	5 693
Deposito's	2 003	1 911	- 92
Kortlopende schuldbewijzen	14 032	14 051	19
Langlopende schuldbewijzen	334 004	335 889	1 885
Kortlopende leningen	26 119	26 426	307
Langlopende leningen	65 243	68 817	3 574
	% bbp		
EMU-saldo	- 2,1	- 2,0	0,1
EMU-schuld	64,6	64,8	0,2

Tabel 4 Consumptieve bestedingen naar verbruiksfuncties, 2015

	Voor revisie	Na revisie	Vershil
	mln euro		
Consumptieve bestedingen door huishoudens incl. izw's t.b.v. huishoudens, nationaal	303 470	310 816	7 346
Voeding en niet-alcoholische dranken	34 530	34 877	347
Brood en graanproducten	7 039	7 057	18
Vlees en vleesproducten	6 772	6 676	- 96
Vis	1 004	1 170	166
Zuivel, eieren, oliën en vetten	4 863	4 911	51
Aardappelen, groenten en fruit	6 764	6 777	13
Suiker, zoetwaren en ijs	2 596	2 571	- 25
Overige voedingsmiddelen	2 472	2 543	171
Koffie, thee en cacao	1 085	1 112	47
Mineraalwater, frisdranken e.d	1 935	1 937	2
Alcoholische dranken, tabak en narcotica	9 228	9 040	- 188
Kleding en schoeisel	15 036	16 513	1 477
Kleding	12 381	13 651	1 270
Schoeisel	2 655	2 862	207
Huisvesting, water en energie	70 426	74 216	3 790
Werkelijke huur en toegerekende huur	54 593	59 570	4 977
Onderhoud en reparatie van de woning	1 409	1 257	- 152
Watervoorziening en andere diensten	3 079	2 928	- 151
Energie	11 345	10 461	- 884
Woninginrichting en huishouding	15 684	16 336	652
Gezondheid	10 905	10 545	- 360
Vervoer	37 618	36 432	- 1 186
Aankoop van voertuigen	9 759	9 716	- 53
Gebruik van prive voertuigen	21 374	19 992	- 1 382
Vervoersdiensten	6 475	6 724	249
Communicatie	9 709	9 290	- 419
Recreatie en cultuur	24 686	32 437	7 751
Onderwijs	2 335	2 127	- 208
Horeca	23 178	23 536	358
Sociale bescherming	4 633	4 786	153
Overige	34 418	37 854	3 436
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland (-)	11 876	12 067	191
Consumptie door ingezetenen in het buitenland	12 960	13 894	934
Individuele consumptie door de overheid	115 028	116 535	1 507
Huisvesting, water en energie	3 118	3 116	- 2
Gezondheid	48 973	45 839	- 3 134
Recreatie en cultuur	4 128	4 285	157
Onderwijs	29 117	29 532	415
Sociale bescherming	29 692	33 763	4 071
Werkelijke individuele consumptie	418 498	427 351	8 853
Voeding en niet-alcoholische dranken	34 530	34 877	347
Alcoholische dranken, tabak en narcotica	9 228	9 040	- 188
Kleding en schoeisel	15 036	16 513	1 477
Huisvesting, water en energie	73 544	77 332	3 788
Woninginrichting en huishouding	15 684	16 336	652
Gezondheid	59 878	56 384	- 3 494
Vervoer	37 618	36 432	- 1 186
Communicatie	9 709	9 290	- 419
Recreatie en cultuur	38 814	36 722	- 2 092
Onderwijs	31 452	31 659	207
Horeca	23 178	23 536	358
Sociale bescherming	34 325	38 549	4 224
Overige	34 418	37 854	3 436
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland (-)	11 876	12 067	191
Consumptie door ingezetenen in het buitenland	12 960	13 894	934
Collectieve consumptie door de overheid	56 649	55 819	- 830
Consumptieve bestedingen	475 147	483 170	8 023

Tabel 4 Consumptieve bestedingen naar verbruiksfuncties, 2015

	Voor revisie	Na revisie	Vershil
	mln euro		
Consumptieve bestedingen door huishoudens incl. izw's t.b.v. huishoudens, nationaal	303 470	310 816	7 346
Voeding en niet-alcoholische dranken	34 530	34 881	351
Brood en graanproducten	7 039	7 056	17
Vlees en vleesproducten	6 772	6 678	- 94
Vis	1 004	1 170	166
Zuivel, eieren, oliën en vetten	4 863	4 917	54
Aardappelen, groenten en fruit	6 764	6 777	13
Suiker, zoetwaren en ijs	2 596	2 571	- 25
Overige voedingsmiddelen	2 472	2 643	171
Koffie, thee en cacao	1 085	1 132	47
Mineraalwater, frisdranken e.d	1 935	1 937	2
Alcoholische dranken, tabak en narcotica	9 228	10 040	812
Kleding en schoeisel	15 036	16 512	1 476
Kleding	12 381	13 650	1 269
Schoeisel	2 655	2 862	207
Huisvesting, water en energie	70 426	74 215	3 789
Werkelijke huur en toegerekende huur	54 593	59 570	4 977
Onderhoud en reparatie van de woning	1 409	1 255	- 154
Watervoorziening en andere diensten	3 079	2 928	- 151
Energie	11 345	10 462	- 883
Woninginrichting en huishouding	15 684	16 338	654
Gezondheid	10 905	10 544	- 361
Vervoer	37 618	36 435	- 1 183
Aankoop van voertuigen	9 769	9 716	- 53
Gebruik van prive voertuigen	21 374	19 994	- 1 380
Vervoersdiensten	6 475	6 725	250
Communicatie	9 709	9 290	- 419
Recreatie en cultuur	34 686	32 431	- 2 255
Onderwijs	2 335	2 127	- 208
Horeca	23 178	23 536	358
Sociale bescherming	4 633	4 786	153
Overige	34 418	37 854	3 436
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland (-)	11 876	12 067	191
Consumptie door ingezetenen in het buitenland	12 960	13 894	934
Individuele consumptie door de overheid	115 028	116 535	1 507
Huisvesting, water en energie	.	.	.
Gezondheid	.	.	.
Recreatie en cultuur	.	.	.
Onderwijs	.	.	.
Sociale bescherming	.	.	.
Werkelijke individuele consumptie	418 498	427 351	8 853
Voeding en niet-alcoholische dranken	.	.	.
Alcoholische dranken, tabak en narcotica	.	.	.
Kleding en schoeisel	.	.	.
Huisvesting, water en energie	.	.	.
Woninginrichting en huishouding	.	.	.
Gezondheid	.	.	.
Vervoer	.	.	.
Communicatie	.	.	.
Recreatie en cultuur	.	.	.
Onderwijs	.	.	.
Horeca	.	.	.
Sociale bescherming	.	.	.
Overige	.	.	.
Consumptie door niet-ingezetenen in Nederland (-)	11 876	12 067	191
Consumptie door ingezetenen in het buitenland	12 960	13 894	934
Collectieve consumptie door de overheid	56 649	55 819	- 830
Consumptieve bestedingen	475 147	483 170	8 023

Tabel 5 Investerings in vaste activa (bruto) naar type van activa, 2015

	Voor revisie	Na revisie	Vershil
	mln euro		
Woningen	23 651	24 127	476
Bedrijfsgebouwen	18 029	17 275	- 754
Grond-, weg- en waterbouwkundige werken	17 269	17 582	313
Overdrachtskosten op grond	2 245	1 410	- 835
Vervoermiddelen	13 182	14 050	868
Personenauto's	7 511	8 047	536
Overige wegvervoermiddelen	2 894	3 021	127
Treinen en trams	430	401	- 29
Schepen	780	1 106	326
Vliegtuigen	1 567	1 475	- 92
Computers	4 530	4 840	310
Telecommunicatie-apparatuur	1 128	1 128	0
Machines en installaties	17 417	17 298	- 119
Overige materiële vaste activa	5 605	5 682	77
In cultuur gebrachte biologische hulpbronnen	355	355	0
Onderzoek en ontwikkeling	12 284	34 892	22 608
Computerprogrammatuur en databanken	19 096	24 693	5 597
Overige immateriële vaste activa	1 193	705	- 488
Investerings in vaste activa uit productie en invoer	135 984	164 037	28 053
Verkoop van gebruikte vaste activa (-)	3 520	11 504	7 984
Totaal investerings in vaste activa (bruto)	132 464	152 533	20 069

Tabel 6 Output (basisprijzen) naar bedrijfstakken, -klassen, 2015

	Voor revisie	Na revisie	Vershil
	mln euro		
Bedrijfstakken en -klassen			
Landbouw, bosbouw en visserij	29 429	30 359	930
Delfstoffenwinning	17 279	18 874	1 595
Industrie	297 143	303 244	6 101
Voedings-, genotmiddelenindustrie	67 004	66 359	- 645
Textiel-, kleding-, lederindustrie	3 430	3 386	- 44
Hout-, papier-, grafische industrie	12 332	12 892	560
Aardolie-industrie	23 858	25 285	1 427
Chemische industrie	43 162	41 782	- 1 380
Farmaceutische industrie	4 734	5 784	1 050
Kunststof- en bouwmaterialenindustrie	13 575	13 335	- 240
Basismetale, metaalproductenindustrie	25 862	26 111	249
Elektrotechnische industrie	35 594	40 332	4 738
Elektrische apparatenindustrie	5 511	6 587	1 076
Machine-industrie	25 402	25 379	- 23
Transportmiddelenindustrie	17 696	17 703	7
Overige industrie en reparatie	18 983	18 309	- 674
Energiebedrijven	16 882	17 859	977
Waterbedrijven en afvalbeheer	9 251	10 167	916
Bouwnijverheid	84 118	84 840	722
Algemene bouw en projectontwikkeling	34 707	34 160	- 547
Grond-, water- en wegenbouw	14 053	15 050	997
Gespecialiseerde bouw	35 358	35 630	272
Handel, vervoer en horeca	246 511	252 013	5 502
Autohandel en -reparatie	16 787	17 246	459
Groothandel en handelsbemiddeling	93 952	96 428	2 476
Detailhandel (niet in auto's)	37 120	38 107	987
Vervoer over land	28 709	27 147	- 1 562
Vervoer over water	8 543	9 407	864
Vervoer door de lucht	10 946	11 235	289
Opslag en dienstverlening voor vervoer	22 025	22 655	630
Post- en koeriersdiensten	5 205	5 502	297
Horeca	23 224	24 286	1 062
Informatie en communicatie	61 049	62 428	1 379
Uitgeverijen, film, radio en tv	11 601	12 557	956
Telecommunicatie	16 151	15 426	- 725
IT- en informatiedienstverlening	33 297	34 445	1 148
Financiële dienstverlening	75 567	86 893	11 326
Bankwezen	50 298	57 143	6 845
Verzekeraars en pensioenfondsen	18 801	21 447	2 646
Overige financiële dienstverlening	6 468	8 303	1 835
Exploitatie van en handel in onroerend goed	77 210	84 189	6 979
Zakelijke dienstverlening	157 426	162 982	5 556
Management- en technisch advies	76 129	81 324	5 195
Research	4 836	4 265	- 571
Reclame, design, overige dienstverlening	14 671	14 492	- 179
Verhuur van roerende goederen	11 344	13 094	1 750
Uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling	23 321	21 823	- 1 498
Reisbureaus, reisorganisatie en -info	10 564	11 223	659
Overige zakelijke dienstverlening	16 561	16 761	200
Overheid en zorg	195 852	195 686	- 166
Openbaar bestuur en overheidsdienstverlening	75 230	74 148	- 1 082
Onderwijs	39 425	40 616	1 191
Gezondheidszorg	45 885	45 383	- 502
Verzorging en welzijn	35 312	35 539	227
Cultuur, recreatie, overige dienstverlening	28 327	27 860	- 467
Cultuur, sport en recreatie	15 331	14 719	- 612
Overige dienstverlening	12 467	12 609	142
Huishoudens met personeel	529	532	3
Subtotaal	1 296 044	1 337 394	41 350
Goederen en diensten n.e.g.	1 623	1 462	- 161
Output	1 297 667	1 338 856	41 189

Tabel 8 Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen) naar bedrijfstakken, -klassen, 2015

	Voor revisie	Na revisie	Vershil
	mln euro		
Bedrijfstakken en -klassen			
Landbouw, bosbouw en visserij	11 102	11 898	796
Delfstoffenwinning	12 885	12 569	- 316
Industrie	73 110	74 533	1 423
Voedings-, genotmiddelenindustrie	14 136	14 500	364
Textiel-, kleding-, lederindustrie	1 112	1 099	- 13
Hout-, papier-, grafische industrie	3 762	3 849	87
Aardolie-industrie	1 409	1 504	95
Chemische industrie	9 407	9 497	90
Farmaceutische industrie	1 826	2 423	597
Kunststof- en bouwmaterialenindustrie	4 458	4 377	- 81
Basismetale, metaalproductenindustrie	8 518	8 504	- 14
Elektrotechnische industrie	4 319	4 743	424
Elektrische apparatenindustrie	2 197	2 611	414
Machine-industrie	8 821	9 635	814
Transportmiddelenindustrie	4 325	3 516	- 809
Overige industrie en reparatie	8 820	8 275	- 545
Energiebedrijven	6 860	7 817	957
Waterbedrijven en afvalbeheer	3 660	4 172	512
Bouwnijverheid	28 201	26 394	- 1 807
Algemene bouw en projectontwikkeling	9 719	8 446	- 1 273
Grond-, water- en wegenbouw	4 523	4 218	- 305
Gespecialiseerde bouw	13 959	13 730	- 229
Handel, vervoer en horeca	128 679	126 069	- 2 610
Autohandel en -reparatie	7 796	7 770	- 26
Groothandel en handelsbemiddeling	54 677	52 549	- 2 128
Detailhandel (niet in auto's)	23 348	23 257	- 91
Vervoer over land	12 212	10 715	- 1 497
Vervoer over water	2 866	3 106	240
Vervoer door de lucht	3 374	3 546	172
Opslag en dienstverlening voor vervoer	11 102	11 142	40
Post- en koeriersdiensten	2 128	2 156	28
Horeca	11 176	11 828	652
Informatie en communicatie	29 736	29 469	- 267
Uitgeverijen, film, radio en tv	4 951	4 912	- 39
Telecommunicatie	7 642	7 545	- 97
IT- en informatiedienstverlening	17 143	17 012	- 131
Financiële dienstverlening	47 145	52 494	5 349
Bankwezen	33 663	38 519	4 856
Verzekeraars en pensioenfondsen	9 249	8 961	- 288
Overige financiële dienstverlening	4 233	5 014	781
Exploitatie van en handel in onroerend goed	35 935	39 504	3 569
Zakelijke dienstverlening	89 890	89 574	- 316
Management- en technisch advies	40 144	43 146	3 002
Research	2 811	1 792	- 1 019
Reclame, design, overige dienstverlening	6 281	5 999	- 282
Verhuur van roerende goederen	6 772	7 582	810
Uitzendbureaus en arbeidsbemiddeling	19 164	17 507	- 1 657
Reisbureaus, reisorganisatie en -info	3 857	3 599	- 258
Overige zakelijke dienstverlening	10 861	9 949	- 912
Overheid en zorg	131 508	131 636	128
Openbaar bestuur en overheidsdienstverlening	44 994	44 041	- 953
Onderwijs	31 203	31 008	- 195
Gezondheidszorg	30 156	30 648	492
Verzorging en welzijn	25 155	25 939	784
Cultuur, recreatie, overige dienstverlening	16 275	14 706	- 1 569
Cultuur, sport en recreatie	8 418	7 114	- 1 304
Overige dienstverlening	7 328	7 060	- 268
Huishoudens met personeel	529	532	3
Toegevoegde waarde (bruto, basisprijzen)	614 986	620 835	5 849

Tabel 9 Kerncijfers sectoren 2015

		Voor revisie	Na revisie	Vershil
Totaal binnenlandse sectoren				
Bruto binnenlands product marktprijzen	mln euro	683 457	690 008	6 551
Verbruik van vaste activa	mln euro	111 755	115 742	3 987
Exploitatieoverschot en gemengd inkomen	mln euro	283 122	288 951	5 829
Nationaal inkomen (bruto)	mln euro	679 610	690 537	10 927
Beschikbaar nationaal inkomen (bruto)	mln euro	668 788	681 540	12 752
Nationale besparingen (bruto)	mln euro	193 210	198 543	5 333
Investerings (bruto)	mln euro	136 175	155 079	18 904
Nationaal vorderingensaldo	mln euro	22 542	40 083	17 541
Saldo kredieten aan private sector	% bbp	– 0,8	0,9	1,7
Krediet aan private sector, ultimo stand	% bbp	225,1	264	39,1
Extern vermogen	mln euro	519 623	345 742	– 173 881
Arbeidsvolume werkzame personen	1000 arbeidsjaren	7 037	7 015	– 22
Niet-financiële vennootschappen				
Bruto toegevoegde waarde	mln euro	405 641	397 927	– 7 714
Exploitatieoverschot (bruto)	mln euro	171 351	160 202	– 11 149
Brutowinst vóór belasting	mln euro	202 629	229 462	26 833
Winst van buitenlandse dochters	mln euro	30 368	63 469	33 101
Winstquote	% toegevoegde waarde	42,2	40,3	– 1,9
Investeringsquote	% toegevoegde waarde	17,3	22,7	5,4
Financiële instellingen				
Bruto toegevoegde waarde	mln euro	46 653	51 892	5 239
Bruto winst vóór belasting	mln euro	29 577	33 881	4 304
Winst van buitenlandse dochters	mln euro	7 657	12 878	5 221
Financieel vermogen	mln euro	– 31 024	5 913	36 937
Ontvangen inkomen uit vermogen	% totaal vorderingen	1,4	1,4	0,0
Betaald inkomen uit vermogen	% totaal schulden	0,7	0,6	– 0,1
Liquideiteitsratio monetaire instellingen	%	18,1	19,4	1,3
Financiële activa pensioenfondsen	mln euro	1 280 514	1 244 006	– 36 508
Overheid (geconsolideerd)				
Totaal inkomsten	% bbp	42,8	42,6	– 0,2
Belasting- en premieontvangsten	% bbp	37,0	36,5	– 0,5
Totaal uitgaven	% bbp	44,9	44,6	– 0,3
Overheidsschuld (EMU)	% bbp	64,6	64,8	0,2
Overheidssaldo (EMU)	% bbp	– 2,1	– 2,0	0,1
Huishoudens incl. izw's t.b.v. huishoudens				
Exploitatieoverschot en gemengd inkomen	mln euro	63 356	73 399	10 043
Gemengd inkomen	mln euro	58 353	62 737	4 384
Beschikbaar inkomen (bruto)	mln euro	327 139	346 509	19 370
Alternatief beschikbaar inkomen (bruto)	mln euro	442 167	463 044	20 877
Consumptieve bestedingen (bruto)	mln euro	303 470	310 816	7 346
Vrije / individuele besparingen	mln euro	23 669	35 693	12 024
Spaarquote	% beschikbaar inkomen	13,1	15,9	2,8
Investeringsquote	% beschikbaar inkomen	9,8	9,1	– 0,7
Spaartegoeden en overige deposito's	mln euro	351 863	335 685	– 16 178
Verzekerings- en pensioenregelingen	mln euro	1 467 713	1 487 740	20 027
Voorzieningen pensioenverzekeringen	mln euro	1 313 675	1 323 939	10 264
Woninghypotheken	mln euro	655 613	679 255	23 642
Saldo opgenomen en afgeloste hypotheek	mln euro	5 929	5 128	– 801
Arbeidsvolume zelfstandigen	1000 arbeidsjaren	1 210	1 195	– 15
Buitenland				
Aandeel uitvoeroverschot in bbp	% bbp	10,6	7,5	– 3,1
Uitvoeroverschot	mln euro	72 135	51 759	– 20 376
Saldo primaire inkomens buitenland	mln euro	– 3 847	529	4 376
Saldo inkomensoverdrachten buitenland	mln euro	– 10 822	– 8 997	1 825
Saldo kapitaaloverdrachten buitenland	mln euro	– 893	– 297	596
Saldo lopende rekening	mln euro	57 035	43 464	– 13 571

Tabel 10 Rekeningenstelsel 2015 voor revisie

	Niet-financiële vennootschappen	Financiële instellingen	Overheid	Huishoudens inclusief izw's t.b.v. huishoudens	Niet ingedeeld in sectoren	Totale economie	Transacties van het buitenland
	mln euro						
0. In- en uitvoer							
M Invoer van goederen en diensten							498 043
B Uitvoer van goederen en diensten							570 178
1. Productierekening							
M Output (basisprijzen)	926 740	74 812	124 455	171 660		1 297 667	
Productgebonden belastingen (excl. btw)					25 013	25 013	
Toegerekende btw					46 501	46 501	
Productgebonden subsidies (–)					3 043	3 043	
B Intermediair verbruik (excl. aftrekbare btw)	521 099	28 159	41 988	91 435		682 681	
Toegevoegde waarde (bruto) ¹⁾	405 641	46 653	82 467	80 225	68 471	683 457	
2.1 Inkomensrekening (inkomensvorming)							
M Toegevoegde waarde (bruto) ¹⁾	405 641	46 653	82 467	80 225	68 471	683 457	
Verschil toegerekende en afgedragen btw	973			649	– 1 622	0	
B Beloning van werknemers	235 034	19 269	59 651	16 106		330 060	1 015
Belastingen op productie en invoer						79 003	
Productgebonden (excl. btw)					25 013	25 013	
Afgedragen btw					44 879	44 879	
Niet-productgebonden	4 612	1 216	640	2 643		9 111	
Subsidies (–)						8 728	
Productgebonden					3 043	3 043	
Niet-productgebonden	4 383	34	37	1 231		5 685	
Verbruik vaste activa	60 675	4 057	22 213	24 810		111 755	
Exploitatieoverschot/gemengd inkomen (netto)	110 676	22 145	0	38 546		171 367	
2.2 Inkomensrekening (primaire verdeling)							
M Exploitatieoverschot/gemengd inkomen (netto)	110 676	22 145	0	38 546		171 367	
Beloning van werknemers				325 153		325 153	5 922
Belastingen op productie en invoer			76 381			76 381	2 622
Subsidies (–)			7 804			7 804	924
Inkomen uit vermogen	48 256	247 273	10 690	49 863		356 082	224 182
B Inkomen uit vermogen	78 808	259 693	8 734	6 089		353 324	226 940
Primair inkomen/nationaal inkomen (netto)	80 124	9 725	70 533	407 473		567 855	
2.3 Inkomensrekening (secundaire verdeling)							
M Primair inkomen/nationaal inkomen (netto)	80 124	9 725	70 533	407 473		567 855	
Belastingen op inkomen en vermogen	0	0	78 305	0		78 305	2 443
Sociale premies	6 941	63 162	99 586	508		170 197	284
Sociale uitkeringen (in geld)	0	0	0	123 246		123 246	2 756
Overige inkomensoverdrachten	6 030	18 937	112 539	23 970		161 476	17 495
B Belastingen op inkomen en vermogen	12 983	4 070	0	59 320		76 373	4 375
Sociale premies	0	0	0	167 756		167 756	2 725
Sociale uitkeringen (in geld)	6 941	40 467	77 816	508		125 732	270
Overige inkomensoverdrachten	7 497	18 517	122 887	25 284		174 185	4 786
Beschikbaar inkomen (netto)	65 674	28 770	160 260	302 329		557 033	
2.4 Inkomensrekening (inkomensbesteding)							
M Beschikbaar inkomen (netto)	65 674	28 770	160 260	302 329		557 033	
Correctie pensioenvoorziening	0	0	0	22 264		22 264	431
B Consumptieve bestedingen	0	0	171 677	303 470		475 147	
Correctie pensioenvoorziening	0	22 695	0	0		22 695	
Besparingen (netto) / saldo lopende transacties van het buitenland met Nederland	65 674	6 075	– 11 417	21 123		81 455	– 57 035
3.1 Kapitaalrekening (kapitaaloverdrachten)							
M Besparingen (netto) / saldo lopende transacties van het buitenland met Nederland	65 674	6 075	– 11 417	21 123		81 455	– 57 035
Kapitaaloverdrachten	1 191	67	10 376	7 871		19 505	1 824
B Kapitaaloverdrachten	124	17	12 721	7 536		20 398	931
Saldo van netto besparingen en kapitaaloverdrachten	66 741	6 125	– 13 762	21 458		80 562	– 56 142
3.2 Kapitaalrekening (kapitaalvorming)							
M Saldo van netto besparingen en kapitaaloverdrachten	66 741	6 125	– 13 762	21 458		80 562	– 56 142
Verbruik vaste activa	60 675	4 057	22 213	24 810		111 755	
B Investerings (bruto)	73 600	3 789	24 535	34 251		136 175	
Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	1 098	34 128	– 2 065	439		33 600	– 33 600
Vorderingensaldo	52 718	– 27 735	– 14 019	11 578		22 542	– 22 542
4. Financiële rekening							
A Verandering van Vorderingen	97 174	109 277	– 9 456	27 252		224 247	140 730
P Verandering van schulden	47 233	137 012	4 168	12 485		200 898	164 079
Saldo van financiële transacties	49 941	– 27 735	– 13 624	14 767		23 349	– 23 349
Vorderingensaldo	52 718	– 27 735	– 14 019	11 578		22 542	– 22 542
Statistisch verschil	– 2 777	0	395	3 189		807	– 807

¹⁾ Betreft voor de sectoren de toegevoegde waarde tegen basisprijzen. Voor de totale economie het bruto binnenlands product tegen marktprijzen.

Tabel 10 Rekeningenstelsel 2015 na revisie

	Niet-financiële vennootschappen	Financiële instellingen	Overheid	Huishoudens inclusief izw's t.b.v. huishoudens	Niet ingedeeld in sectoren	Totale economie	Transacties van het buitenland
	mln euro						
0. In- en uitvoer							
M Invoer van goederen en diensten							518 594
B Uitvoer van goederen en diensten							570 353
1. Productierekening							
M Output (basisprijzen)	941 983	85 893	125 175	185 805		1 338 856	
Productgebonden belastingen (excl. btw)					25 150	25 150	
Toegerekende btw					44 746	44 746	
Productgebonden subsidies (–)					723	723	
B Intermediair verbruik (excl. aftrekbare btw)	544 649	34 001	43 482	95 889		718 021	
Toegevoegde waarde (bruto) ¹⁾	397 334	51 892	81 693	89 916	69 173	690 008	
2.1 Inkomensrekening (inkomensvorming)							
M Toegevoegde waarde (bruto) ¹⁾	397 334	51 892	81 693	89 916	69 173	690 008	
Verschil toegerekende en afgedragen btw	0			0	0	0	
B Beloning van werknemers	237 864	17 667	58 650	16 086		330 267	1 903
Belastingen op productie en invoer						79 430	
Productgebonden (excl. btw)					25 150	25 150	
Afgedragen btw					44 746	44 746	
Niet-productgebonden	5 428	1 065	924	2 117		9 534	
Subsidies (–)						8 640	
Productgebonden					723	723	
Niet-productgebonden	6 160	34	37	1 686		7 917	
Verbruik vaste activa	63 231	4 194	22 156	26 161		115 742	
Exploitatieoverschot/gemengd inkomen (netto)	96 971	29 000	0	47 238		173 209	
2.2 Inkomensrekening (primaire verdeling)							
M Exploitatieoverschot/gemengd inkomen (netto)	96 971	29 000	0	47 238		173 209	
Beloning van werknemers				323 579		323 579	8 591
Belastingen op productie en invoer			76 313			76 313	3 117
Subsidies (–)			7 042			7 042	1 598
Inkomen uit vermogen	94 795	252 609	11 333	58 590		417 327	248 362
B Inkomen uit vermogen	127 618	264 691	9 259	7 023		408 591	257 098
Primair inkomen/nationaal inkomen (netto)	64 148	16 918	71 345	422 384		574 795	
2.3 Inkomensrekening (secundaire verdeling)							
M Primair inkomen/nationaal inkomen (netto)	64 148	16 918	71 345	422 384		574 795	
Belastingen op inkomen en vermogen	0	0	77 760	0		77 760	3 913
Sociale premies	7 181	62 395	99 833	244		169 653	445
Sociale uitkeringen (in geld)	0	0	0	122 486		122 486	2 769
Overige inkomensoverdrachten	6 145	19 034	116 591	24 375		166 145	15 991
B Belastingen op inkomen en vermogen	14 167	3 992	2	58 087		76 248	5 425
Sociale premies	0	0	0	166 887		166 887	3 211
Sociale uitkeringen (in geld)	7 181	39 289	78 271	244		124 985	270
Overige inkomensoverdrachten	8 097	18 872	126 029	23 923		176 921	5 215
Beschikbaar inkomen (netto)	48 029	36 194	161 227	320 348		565 798	
2.4 Inkomensrekening (inkomensbesteding)							
M Beschikbaar inkomen (netto)	48 029	36 194	161 227	320 348		565 798	
Correctie pensioenvoorziening	0	0	0	23 279		23 279	– 173
B Consumptieve bestedingen	0	0	172 354	310 816		483 170	
Correctie pensioenvoorziening	0	23 106	0	0		23 106	
Besparingen (netto) / saldo lopende transacties van het buitenland met Nederland	48 029	13 088	– 11 127	32 811		82 801	– 43 464
3.1 Kapitaalrekening (kapitaaloverdrachten)							
M Besparingen (netto) / saldo lopende transacties van het buitenland met Nederland	48 029	13 088	– 11 127	32 811		82 801	– 43 464
Kapitaaloverdrachten	1 458	104	10 769	8 006		20 337	1 394
B Kapitaaloverdrachten	1	43	13 038	7 552		20 634	1 097
Saldo van netto besparingen en kapitaaloverdrachten	49 486	13 149	– 13 396	33 265		82 504	– 43 167
3.2 Kapitaalrekening (kapitaalvorming)							
M Saldo van netto besparingen en kapitaaloverdrachten	49 486	13 149	– 13 396	33 265		82 504	– 43 167
Verbruik vaste activa	63 231	4 194	22 156	26 161		115 742	
B Investerings (bruto)	92 782	3 907	24 417	33 973		155 079	
Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	2 107	2 291	– 1 687	373		3 084	– 3 084
Vorderingensaldo	17 828	11 145	– 13 970	25 080		40 083	– 40 083
4. Financiële rekening							
A Verandering van vorderingen	173 519	130 628	– 12 143	35 989		327 993	176 653
P Verandering van schulden	155 817	119 483	1 351	8 720		285 371	219 275
Saldo van financiële transacties	17 702	11 145	– 13 494	27 269		42 622	– 42 622
Vorderingensaldo	17 828	11 145	– 13 970	25 080		40 083	– 40 083
Statistisch verschil	– 126	0	476	2 189		2 539	– 2 539

¹⁾ Betreft voor de sectoren de toegevoegde waarde tegen basisprijzen. Voor de totale economie het bruto binnenlands product tegen marktprijzen.

Tabel 10 Rekeningenstelsel 2015, verschil

	Niet-financiële vennootschappen	Financiële instellingen	Overheid	Huishoudens inclusief izw's t.b.v. huishoudens	Niet ingedeeld in sectoren	Totale economie	Transacties van het buitenland
	mln euro						
0. In- en uitvoer							
M Invoer van goederen en diensten							20 551
B Uitvoer van goederen en diensten							175
1. Productierekening							
M Output (basisprijzen)	15 243	11 081	720	14 145		41 189	
Productgebonden belastingen (excl. btw)					137	137	
Toegerekende btw					- 1 755	- 1 755	
Productgebonden subsidies (-)					- 2 320	- 2 320	
B Intermediair verbruik (excl. aftrekbare btw)	23 550	5 842	1 494	4 454		35 340	
Toegevoegde waarde (bruto) ¹⁾	- 8 307	5 239	- 774	9 691	702	6 551	
2.1 Inkomensrekening (inkomensvorming)							
M Toegevoegde waarde (bruto) ¹⁾	- 8 307	5 239	- 774	9 691	702	6 551	
Verschil toegerekende en afgedragen btw	- 973			- 649	1 622	0	
B Beloning van werknemers	2 830	- 1 602	- 1 001	- 20		207	888
Belastingen op productie en invoer						427	
Productgebonden (excl. btw)					137	137	
Afgedragen btw					- 133	- 133	
Niet-productgebonden	816	- 151	284	- 526		423	
Subsidies (-)						- 88	
Productgebonden					- 2 320	- 2 320	
Niet-productgebonden	1 777	0	0	455		2 232	
Verbruik vaste activa	2 556	137	- 57	1 351		3 987	
Exploitatieoverschot/gemengd inkomen (netto)	- 13 705	6 855	0	8 692		1 842	
2.2 Inkomensrekening (primaire verdeling)							
M Exploitatieoverschot/gemengd inkomen (netto)	- 13 705	6 855	0	8 692		1 842	
Beloning van werknemers				- 1 574		- 1 574	2 669
Belastingen op productie en invoer			- 68			- 68	495
Subsidies (-)			- 762			- 762	674
Inkomen uit vermogen	46 539	5 336	643	8 727		61 245	24 180
B Inkomen uit vermogen	48 810	4 998	525	934		55 267	30 158
Primair inkomen/nationaal inkomen (netto)	- 15 976	7 193	812	14 911		6 940	
2.3 Inkomensrekening (secundaire verdeling)							
M Primair inkomen/nationaal inkomen (netto)	- 15 976	7 193	812	14 911		6 940	
Belastingen op inkomen en vermogen	0	0	- 545	0		- 545	1 470
Sociale premies	240	- 767	247	- 264		- 544	161
Sociale uitkeringen (in geld)	0	0	0	- 760		- 760	13
Overige inkomensoverdrachten	115	97	4 052	405		4 669	- 1 504
B Belastingen op inkomen en vermogen	1 184	- 78	2	- 1 233		- 125	1 050
Sociale premies	0	0	0	- 869		- 869	486
Sociale uitkeringen (in geld)	240	- 1 178	455	- 264		- 747	0
Overige inkomensoverdrachten	600	355	3 142	- 1 361		2 736	429
Beschikbaar inkomen (netto)	- 17 645	7 424	967	18 019		8 765	
2.4 Inkomensrekening (inkomensbesteding)							
M Beschikbaar inkomen (netto)	- 17 645	7 424	967	18 019		8 765	
Correctie pensioenvoorziening	0	0	0	1 015		1 015	- 604
B Consumptieve bestedingen	0	0	677	7 346		8 023	
Correctie pensioenvoorziening	0	411	0	0		411	
Besparingen (netto) / saldo lopende transacties van het buitenland met Nederland	- 17 645	7 013	290	11 688		1 346	13 571
3.1 Kapitaalrekening (kapitaaloverdrachten)							
M Besparingen (netto) / saldo lopende transacties van het buitenland met Nederland	- 17 645	7 013	290	11 688		1 346	13 571
Kapitaaloverdrachten	267	37	393	135		832	- 430
B Kapitaaloverdrachten	- 123	26	317	16		236	166
Saldo van netto besparingen en kapitaaloverdrachten	- 17 255	7 024	366	11 807		1 942	12 975
3.2 Kapitaalrekening (kapitaalvorming)							
M Saldo van netto besparingen en kapitaaloverdrachten	- 17 255	7 024	366	11 807		1 942	12 975
Verbruik vaste activa	2 556	137	- 57	1 351		3 987	
B Investerings (bruto)	19 182	118	- 118	- 278		18 904	
Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-financiële activa	1 009	- 31 837	378	- 66		- 30 516	30 516
Vorderingensaldo	- 34 890	38 880	49	13 502		17 541	- 17 541
4. Financiële rekening							
A Verandering van Vorderingen	76 345	21 351	- 2 687	8 737		103 746	35 923
P Verandering van schulden	108 584	- 17 529	- 2 817	- 3 765		84 473	55 196
Saldo van financiële transacties	- 32 239	38 880	130	12 502		19 273	- 19 273
Vorderingensaldo	- 34 890	38 880	49	13 502		17 541	- 17 541
Statistisch verschil	2 651	0	81	- 1 000		1 732	- 1 732

¹⁾ Betreft voor de sectoren de toegevoegde waarde tegen basisprijzen. Voor de totale economie het bruto binnenlands product tegen marktprijzen.

Tabel 11 Financiële balansen van de totale economie 2015

	Voor revisie				
	Beginbalans	Financiële transacties	Prijsmutaties en herwaarderingen	Overige volumemutaties	Eindbalans
	mln euro				
Vorderingen					
Monetair goud en bijzondere trekkingsrechten	24 898	186	82	0	25 166
Chartaal geld	18 299	- 1 472	0	0	16 827
Girale deposito's	478 853	79 758	6 927	- 8 870	556 668
Spaartegoeden	346 350	5 358	9	0	351 717
Overige deposito's	631 587	16 453	18 250	1 469	667 759
Kortlopende schuldbewijzen	54 053	- 10 122	1 741	102	45 774
Langlopende schuldbewijzen	1 171 133	46 520	- 11 162	- 153	1 206 338
Kortlopende leningen	1 154 872	- 44 873	32 472	4 358	1 146 829
Langlopende leningen	2 381 010	53 783	39 001	17 986	2 491 780
Aandelen en overige deelnemingen	5 131 226	55 468	129 518	120 542	5 436 754
Verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen	1 450 418	20 990	37 511	1 527	1 510 446
Financiële derivaten en aandelenopties van werknemers	148 682	11 166	- 39 308	- 15 465	105 075
Handelskredieten, voorschotten en transitorische posten	430 625	- 8 968	1 079	579	423 315
Totaal vorderingen	13 422 006	224 247	216 120	122 075	13 984 448
Schulden					
Monetair goud en bijzondere trekkingsrechten	5 769	0	389	0	6 158
Chartaal geld	54 053	3 242	0	0	57 295
Girale deposito's	597 877	82 864	14 943	- 307	695 377
Spaartegoeden	344 578	5 771	220	0	350 569
Overige deposito's	571 555	17 805	13 854	162	603 376
Kortlopende schuldbewijzen	125 107	- 23 498	3 326	9 309	114 244
Langlopende schuldbewijzen	1 740 063	- 30 664	14 257	- 10 272	1 713 384
Kortlopende leningen	1 037 337	- 32 404	27 978	- 53 733	979 178
Langlopende leningen	2 036 591	40 277	28 968	69 709	2 175 545
Aandelen en overige deelnemingen	4 438 328	122 052	126 570	69 515	4 756 465
Verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen	1 449 560	21 623	37 096	1 530	1 509 809
Financiële derivaten en aandelenopties van werknemers	41 625	6 787	- 6 391	- 17 179	24 842
Handelskredieten, voorschotten en transitorische posten	486 749	- 12 957	2 667	2 124	478 583
Totaal schulden	12 929 192	200 898	263 877	70 858	13 464 825
Financieel vermogenssaldo	492 814	23 349	- 47 757	51 217	519 623

	Na revisie				
	Beginbalans	Financiële transacties	Prijsmutaties en herwaarderingen	Overige volumemutaties	Eindbalans
	mln euro				
Vorderingen					
Monetair goud en bijzondere trekkingsrechten	24 898	186	82	0	25 166
Chartaal geld	18 281	- 1 523	0	0	16 758
Girale deposito's	479 855	78 236	6 716	- 6 983	557 824
Spaartegoeden	670 125	31 424	- 56	- 1 072	700 421
Overige deposito's	220 088	- 24 460	18 512	3 290	217 430
Kortlopende schuldbewijzen	45 153	- 9 791	1 352	111	36 825
Langlopende schuldbewijzen	1 176 105	41 423	- 13 900	479	1 204 107
Kortlopende leningen	1 241 753	- 22 390	30 621	25 504	1 275 488
Langlopende leningen	2 500 780	43 078	41 078	- 53 418	2 531 518
Aandelen en overige deelnemingen	5 490 021	166 755	170 497	69 364	5 896 637
Verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen	1 450 770	21 608	61 786	- 47	1 534 117
Financiële derivaten en aandelenopties van werknemers	130 094	12 095	- 44 237	3 971	101 923
Handelskredieten, voorschotten en transitorische posten	405 344	- 8 648	1 013	288	397 997
Totaal vorderingen	13 853 267	327 993	273 464	41 487	14 496 211
Schulden					
Monetair goud en bijzondere trekkingsrechten	5 767	0	389	0	6 156
Chartaal geld	54 053	3 191	0	0	57 244
Girale deposito's	628 837	83 516	13 727	0	726 080
Spaartegoeden	627 834	19 225	0	0	647 059
Overige deposito's	164 608	- 155	14 554	0	179 007
Kortlopende schuldbewijzen	135 356	- 19 956	2 817	3 203	121 420
Langlopende schuldbewijzen	1 786 373	- 24 457	14 255	- 126	1 776 045
Kortlopende leningen	1 115 956	- 23 873	26 301	- 37 024	1 081 360
Langlopende leningen	2 211 281	59 436	31 582	7 289	2 309 588
Aandelen en overige deelnemingen	4 871 279	194 223	128 804	61 767	5 256 073
Verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen	1 446 920	21 584	61 747	- 47	1 530 204
Financiële derivaten en aandelenopties van werknemers	48 918	- 3 553	- 20 095	3 970	29 240
Handelskredieten, voorschotten en transitorische posten	449 961	- 23 810	2 170	2 672	430 993
Totaal schulden	13 547 143	285 371	276 251	41 704	14 150 469
Financieel vermogenssaldo	306 124	42 622	- 2 787	- 217	345 742

Tabel 11 Financiële balansen van de totale economie 2015 (vervolg)

	Verschil voor en na revisie				
	Beginbalans	Financiële transacties	Prijsmutaties en herwaarderingen	Overige volumemutaties	Eindbalans
	mln euro				
Vorderingen					
Monetair goud en bijzondere trekkingsrechten	0	0	0	0	0
Chartaal geld	- 18	- 51	0	0	- 69
Girale deposito's	1 002	- 1 522	- 211	1 887	1 156
Spaartegoeden	323 775	26 066	- 65	- 1 072	348 704
Overige deposito's	- 411 499	- 40 913	262	1 821	- 450 329
Kortlopende schuldbewijzen	- 8 900	331	- 389	9	- 8 949
Langlopende schuldbewijzen	4 972	- 5 097	- 2 738	632	- 2 231
Kortlopende leningen	86 881	22 483	- 1 851	21 146	128 659
Langlopende leningen	119 770	- 10 705	2 077	- 71 404	39 738
Aandelen en overige deelnemingen	358 795	111 287	40 979	- 51 178	459 883
Verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen	352	618	24 275	- 1 574	23 671
Financiële derivaten en aandelenopties van werknemers	- 18 588	929	- 4 929	19 436	- 3 152
Handelskredieten, voorschotten en transitorische posten	- 25 281	320	- 66	- 291	- 25 318
Totaal vorderingen	431 261	103 746	57 344	- 80 588	511 763
Schulden					
Monetair goud en bijzondere trekkingsrechten	- 2	0	0	0	- 2
Chartaal geld	0	- 51	0	0	- 51
Girale deposito's	30 960	652	- 1 216	307	30 703
Spaartegoeden	283 256	13 454	- 220	0	296 490
Overige deposito's	- 406 947	- 17 960	700	- 162	- 424 369
Kortlopende schuldbewijzen	10 249	3 542	- 509	- 6 106	7 176
Langlopende schuldbewijzen	46 310	6 207	- 2	10 146	62 661
Kortlopende leningen	78 619	8 531	- 1 677	16 709	102 182
Langlopende leningen	174 690	19 159	2 614	- 62 420	134 043
Aandelen en overige deelnemingen	432 951	72 171	2 234	- 7 748	499 608
Verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen	- 2 640	- 39	24 651	- 1 577	20 395
Financiële derivaten en aandelenopties van werknemers	7 293	- 10 340	- 13 704	21 149	4 398
Handelskredieten, voorschotten en transitorische posten	- 36 788	- 10 853	- 497	548	- 47 590
Totaal schulden	617 951	84 473	12 374	- 29 154	685 644
Financieel vermogenssaldo	- 186 690	19 273	44 970	- 51 434	- 173 881

Tabel 12 Financiële balansen van het buitenland met Nederland 2015

	Voor revisie				Eindbalans
	Beginbalans	Financiële transacties	Prijsmutaties en herwaarderingen	Overige volumemutaties	
	mln euro				
Vorderingen					
Monetair goud en bijzondere trekkingsrechten	5 769	0	389	0	6 158
Chartaal geld	35 866	4 602	0	0	40 468
Girale deposito's	224 898	28 200	11 961	0	265 059
Spaartegoeden	12 893	517	211	0	13 621
Overige deposito's	304 590	7 334	12 909	0	324 833
Kortlopende schuldbewijzen	108 010	- 20 680	3 067	9 405	99 802
Langlopende schuldbewijzen	1 333 422	- 37 881	18 090	- 10 254	1 303 377
Kortlopende leningen	621 215	996	14 917	- 52 560	584 568
Langlopende leningen	729 383	31 484	20 004	45 599	826 470
Aandelen en overige deelnemingen	2 999 849	136 491	71 494	47 422	3 255 256
Verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen	4 420	277	- 435	3	4 265
Financiële derivaten en aandelenopties van werknemers	- 8 028	- 7 467	26 477	- 14 704	- 3 722
Handelskredieten, voorschotten en transitorische posten	156 104	- 3 143	2 633	1 666	157 260
Totaal vorderingen	6 528 391	140 730	181 717	26 577	6 877 415
Schulden					
Monetair goud en bijzondere trekkingsrechten	5 448	186	368	0	6 002
Chartaal geld	112	- 112	0	0	0
Girale deposito's	105 874	25 094	3 945	- 8 563	126 350
Spaartegoeden	14 665	104	0	0	14 769
Overige deposito's	364 622	5 982	17 305	1 307	389 216
Kortlopende schuldbewijzen	36 956	- 7 304	1 482	198	31 332
Langlopende schuldbewijzen	764 492	39 303	- 7 329	- 135	796 331
Kortlopende leningen	738 750	- 11 473	19 411	5 531	752 219
Langlopende leningen	1 073 802	44 990	30 037	- 6 124	1 142 705
Aandelen en overige deelnemingen	3 692 747	69 907	74 442	98 449	3 935 545
Verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen	5 278	- 356	- 20	0	4 902
Financiële derivaten en aandelenopties van werknemers	99 029	- 3 088	- 6 440	- 12 990	76 511
Handelskredieten, voorschotten en transitorische posten	99 980	846	1 045	121	101 992
Totaal schulden	7 001 755	164 079	134 246	77 794	7 377 874
Financieel vermogenssaldo	- 473 364	- 23 349	47 471	- 51 217	- 500 459

	Na revisie				Eindbalans
	Beginbalans	Financiële transacties	Prijsmutaties en herwaarderingen	Overige volumemutaties	
	mln euro				
Vorderingen					
Monetair goud en bijzondere trekkingsrechten	5 767	0	389	0	6 156
Chartaal geld	35 884	4 602	0	0	40 486
Girale deposito's	251 318	30 248	11 073	0	292 639
Spaartegoeden	170 096	3 974	0	0	174 070
Overige deposito's	154 262	653	13 579	0	168 494
Kortlopende schuldbewijzen	129 094	- 17 160	2 702	3 299	117 935
Langlopende schuldbewijzen	1 389 857	- 29 774	17 620	- 536	1 377 167
Kortlopende leningen	632 637	8 038	14 192	- 36 757	618 110
Langlopende leningen	854 400	45 414	21 016	8 828	929 658
Aandelen en overige deelnemingen	3 268 443	163 618	63 840	50 152	3 546 053
Verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen	4 318	- 189	- 43	0	4 086
Financiële derivaten en aandelenopties van werknemers	2 063	- 20 963	9 940	- 1 532	- 10 492
Handelskredieten, voorschotten en transitorische posten	153 926	- 11 808	2 129	2 671	146 918
Totaal vorderingen	7 052 065	176 653	156 437	26 125	7 411 280
Schulden					
Monetair goud en bijzondere trekkingsrechten	5 448	186	368	0	6 002
Chartaal geld	112	- 112	0	0	0
Girale deposito's	102 336	24 968	4 062	- 6 983	124 383
Spaartegoeden	212 387	16 173	- 56	- 1 072	227 432
Overige deposito's	209 742	- 23 652	17 537	3 290	206 917
Kortlopende schuldbewijzen	38 891	- 6 995	1 237	207	33 340
Langlopende schuldbewijzen	779 589	36 106	- 10 535	69	805 229
Kortlopende leningen	758 434	9 521	18 512	25 771	812 238
Langlopende leningen	1 143 899	29 056	30 512	- 51 879	1 151 588
Aandelen en overige deelnemingen	3 887 185	136 150	105 533	57 749	4 186 617
Verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen	8 168	- 165	- 4	0	7 999
Financiële derivaten en aandelenopties van werknemers	83 239	- 5 315	- 14 202	- 1 531	62 191
Handelskredieten, voorschotten en transitorische posten	109 309	3 354	972	287	113 922
Totaal schulden	7 338 739	219 275	153 936	25 908	7 737 858
Financieel vermogenssaldo	- 286 674	- 42 622	2 501	217	- 326 578

Tabel 12 Financiële balansen van het buitenland met Nederland 2015 (vervolg)

	Verschil voor en na revisie				
	Beginbalans	Financiële transacties	Prijsmutaties en herwaarderingen	Overige volumemutaties	Eindbalans
	mln euro				
Vorderingen					
Monetair goud en bijzondere trekkingsrechten	- 2	0	0	0	- 2
Chartaal geld	18	0	0	0	18
Girale deposito's	26 420	2 048	- 888	0	27 580
Spaartegoeden	157 203	3 457	- 211	0	160 449
Overige deposito's	- 150 328	- 6 681	670	0	- 156 339
Kortlopende schuldbewijzen	21 084	3 520	- 365	- 6 106	18 133
Langlopende schuldbewijzen	56 435	8 107	- 470	9 718	73 790
Kortlopende leningen	11 422	7 042	- 725	15 803	33 542
Langlopende leningen	125 017	13 930	1 012	- 36 771	103 188
Aandelen en overige deelnemingen	268 594	27 127	- 7 654	2 730	290 797
Verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen	- 102	- 466	392	- 3	- 179
Financiële derivaten en aandelenopties van werknemers	10 091	- 13 496	- 16 537	13 172	- 6 770
Handelskredieten, voorschotten en transitorische posten	- 2 178	- 8 665	- 504	1 005	- 10 342
Totaal vorderingen	523 674	35 923	- 25 280	- 452	533 865
Schulden					
Monetair goud en bijzondere trekkingsrechten	0	0	0	0	0
Chartaal geld	0	0	0	0	0
Girale deposito's	- 3 538	- 126	117	1 580	- 1 967
Spaartegoeden	197 722	16 069	- 56	- 1 072	212 663
Overige deposito's	- 154 880	- 29 634	232	1 983	- 182 299
Kortlopende schuldbewijzen	1 935	309	- 245	9	2 008
Langlopende schuldbewijzen	15 097	- 3 197	- 3 206	204	8 898
Kortlopende leningen	19 684	20 994	- 899	20 240	60 019
Langlopende leningen	70 097	- 15 934	475	- 45 755	8 883
Aandelen en overige deelnemingen	194 438	66 243	31 091	- 40 700	251 072
Verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen	2 890	191	16	0	3 097
Financiële derivaten en aandelenopties van werknemers	- 15 790	- 2 227	- 7 762	11 459	- 14 320
Handelskredieten, voorschotten en transitorische posten	9 329	2 508	- 73	166	11 930
Totaal schulden	336 984	55 196	19 690	- 51 886	359 984
Financieel vermogenssaldo	186 690	- 19 273	- 44 970	51 434	173 881

Tabel 13 Banen en arbeidsvolume naar bedrijfstakken

	Voor revisie	Na revisie	Vershil
	1000 banen		
Banen van werkzame personen	9 901	9 881	- 20
Landbouw, bosbouw en visserij	258	240	- 18
Delfstoffenwinning	10	11	1
Industrie	793	790	- 3
Energiebedrijven	26	28	2
Waterbedrijven en afvalbeheer	33	33	0
Bouwnijverheid	513	498	- 15
Handel, vervoer en horeca	2 389	2 400	11
Informatie en communicatie	298	300	2
Financiële dienstverlening	247	234	- 13
Exploitatie van en handel in onroerend goed	85	83	- 2
Zakelijke dienstverlening	2 096	2 137	41
Overheid en zorg	2 662	2 632	- 30
Cultuur, recreatie, overige dienstverlening	490	494	4
Banen van werknemers	7 809	7 799	- 10
Landbouw, bosbouw en visserij	101	109	8
Delfstoffenwinning	10	11	1
Industrie	739	732	- 7
Energiebedrijven	24	27	3
Waterbedrijven en afvalbeheer	32	32	0
Bouwnijverheid	300	298	- 2
Handel, vervoer en horeca	2 048	2 031	- 17
Informatie en communicatie	236	238	2
Financiële dienstverlening	238	226	- 12
Exploitatie van en handel in onroerend goed	66	65	- 1
Zakelijke dienstverlening	1 442	1 467	25
Overheid en zorg	2 278	2 266	- 12
Cultuur, recreatie, overige dienstverlening	295	298	3
Banen van zelfstandigen	2 092	2 082	- 10
Landbouw, bosbouw en visserij	157	131	- 26
Delfstoffenwinning	0	0	0
Industrie	55	58	3
Energiebedrijven	2	1	- 1
Waterbedrijven en afvalbeheer	1	1	0
Bouwnijverheid	213	201	- 12
Handel, vervoer en horeca	341	369	28
Informatie en communicatie	62	61	- 1
Financiële dienstverlening	8	8	0
Exploitatie van en handel in onroerend goed	19	19	0
Zakelijke dienstverlening	654	670	16
Overheid en zorg	384	366	- 18
Cultuur, recreatie, overige dienstverlening	195	196	1
	1000 arbeidsjaren		
Arbeidsvolume in arbeidsjaren van werkzame personen	7 037	7 015	- 22
Landbouw, bosbouw en visserij	162	162	0
Delfstoffenwinning	10	10	0
Industrie	699	698	- 1
Energiebedrijven	23	26	3
Waterbedrijven en afvalbeheer	30	30	0
Bouwnijverheid	448	431	- 17
Handel, vervoer en horeca	1 597	1 604	7
Informatie en communicatie	254	256	2
Financiële dienstverlening	216	206	- 10
Exploitatie van en handel in onroerend goed	62	62	0
Zakelijke dienstverlening	1 333	1 349	16
Overheid en zorg	1 893	1 869	- 24
Cultuur, recreatie, overige dienstverlening	311	312	1
	mln uren		
Arbeidsvolume in gewerkte uren van werkzame personen	12 539	12 559	20
Landbouw, bosbouw en visserij	365	372	7
Delfstoffenwinning	18	20	2
Industrie	1 240	1 248	8
Energiebedrijven	40	44	4
Waterbedrijven en afvalbeheer	57	57	0
Bouwnijverheid	846	827	- 19
Handel, vervoer en horeca	2 992	3 022	30
Informatie en communicatie	463	468	5
Financiële dienstverlening	369	353	- 16
Exploitatie van en handel in onroerend goed	110	108	- 2
Zakelijke dienstverlening	2 445	2 475	30
Overheid en zorg	3 021	2 987	- 34
Cultuur, recreatie, overige dienstverlening	574	578	4

Tabel 14 Beloning, lonen en sociale premies ten laste van werkgevers naar bedrijfstakken

	Voor revisie	Na revisie	Vershil
	mln euro		
Beloning van werknemers	330 060	330 267	207
Landbouw, bosbouw en visserij	2 789	3 038	249
Delfstoffenwinning	1 159	1 240	81
Industrie	39 493	38 816	- 677
Energiebedrijven	1 804	1 981	177
Waterbedrijven en afvalbeheer	1 794	1 812	18
Bouwnijverheid	16 262	16 055	- 207
Handel, vervoer en horeca	66 113	65 801	- 312
Informatie en communicatie	15 298	15 455	157
Financiële dienstverlening	19 409	17 835	- 1 574
Exploitatie van en handel in onroerend goed	3 572	3 462	- 110
Zakelijke dienstverlening	55 562	58 015	2 453
Overheid en zorg	98 339	98 090	- 249
Cultuur, recreatie, overige dienstverlening	8 466	8 667	201
Lonen van werknemers	259 619	260 690	1 071
Landbouw, bosbouw en visserij	2 225	2 421	196
Delfstoffenwinning	858	923	65
Industrie	31 289	30 738	- 551
Energiebedrijven	1 462	1 603	141
Waterbedrijven en afvalbeheer	1 404	1 413	9
Bouwnijverheid	12 622	12 417	- 205
Handel, vervoer en horeca	52 994	52 807	- 187
Informatie en communicatie	12 424	12 558	134
Financiële dienstverlening	14 829	14 131	- 698
Exploitatie van en handel in onroerend goed	2 736	2 671	- 65
Zakelijke dienstverlening	44 899	46 936	2 037
Overheid en zorg	75 033	75 056	23
Cultuur, recreatie, overige dienstverlening	6 844	7 016	172
Sociale premies ten laste van werkgevers	70 441	69 577	- 864
Landbouw, bosbouw en visserij	564	617	53
Delfstoffenwinning	301	317	16
Industrie	8 204	8 078	- 126
Energiebedrijven	342	378	36
Waterbedrijven en afvalbeheer	390	399	9
Bouwnijverheid	3 640	3 638	- 2
Handel, vervoer en horeca	13 119	12 994	- 125
Informatie en communicatie	2 874	2 897	23
Financiële dienstverlening	4 580	3 704	- 876
Exploitatie van en handel in onroerend goed	836	791	- 45
Zakelijke dienstverlening	10 663	11 079	416
Overheid en zorg	23 306	23 034	- 272
Cultuur, recreatie, overige dienstverlening	1 622	1 651	29

